

**OBOWIĄZEK WYKŁADNI
PRAWA KRAJOWEGO
ZGODNIE
Z PRAWEM UNIJNYM
JAKO INSTRUMENT ZAPEWNIANIA
EFEKTYWNOŚCI PRAWA
UNII EUROPEJSKIEJ**

Agnieszka Sołtys

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

**OBOWIĄZEK WYKŁADNI
PRAWA KRAJOWEGO
ZGODNIE
Z PRAWEM UNIJNYM
JAKO INSTRUMENT ZAPEWNIANIA
EFEKTYWNOŚCI PRAWA
UNII EUROPEJSKIEJ**

Agnieszka Sołtys

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2015

Stan prawny na 1 września 2015 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Jan Barcz

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Zagozda

Łamanie

Fotoedytor

Układ typograficzny

Marta Baranowska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ

Więcej na www.legalnakultura.pl

POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN 978-83-264-8457-5

ISSN 1897-4392

Wydane przez:

Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 15

Część I

Założenia metodologiczne / 19

Część II

Zagadnienia wstępne / 47

Rozdział 1

Wykładnia prawa krajowego w zgodzie z konstytucją / 51

Rozdział 2

Wykładnia prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym / 65

Rozdział 3

Wykładnia prawa unijnego (prawa pochodnego) w zgodzie z prawem pierwotnym oraz prawem międzynarodowym / 72

Rozdział 4

Wykładnia zgodna – zarys koncepcji / 78

Część III

Obowiązek wykładni zgodnej a zasada efektywności prawa unijnego / 85

Rozdział 1

Zasada efektywności w prawie UE / 89

1.1. Pojęcie (zasady) efektywności / 89

1.2. Środki służące realizacji zasady efektywności / 100

1.3. Podsumowanie / 120

Rozdział 2

Obowiązek wykładni zgodnej w kontekście instrumentów powoływania prawa unijnego przed organami krajowymi / 123

- 2.1. Wprowadzenie / 123
- 2.2. Modele powoływania (stosowania) prawa UE prezentowane w doktrynie / 129
- 2.3. Obowiązek wykładni zgodnej a inne instrumenty powoływania prawa unijnego w orzecznictwie TS / 145
- 2.4. Podsumowanie / 161

Rozdział 3

Obowiązek wykładni zgodnej jako instrument realizacji zasady efektywnej ochrony sądowej / 166

- 3.1. Wprowadzenie / 166
- 3.2. Obowiązek wykładni zgodnej jako instrument zapewniania skuteczności uprawnień unijnych na gruncie krajowych środków ochrony prawnej w orzecznictwie TS / 171
- 3.3. Wzorzec, przedmiot, treść i granice obowiązku wykładni zgodnej w kontekście realizacji zasady efektywnej ochrony sądowej / 181
- 3.4. Obowiązek wykładni zgodnej a inne instrumenty zapewniania efektywnej ochrony prawnej uprawnień unijnych / 185
- 3.5. Podsumowanie / 189

Część IV

Obowiązek wykładni zgodnej – elementy konstrukcji prawnej / 191

Rozdział 1

Podstawy prawne i uzasadnienie obowiązku wykładni zgodnej / 195

- 1.1. Podstawy prawne i uzasadnienie obowiązku wykładni zgodnej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości / 196
- 1.2. Zasada lojalności/zasada efektywności (*effet utile*) i efektywnej ochrony sądowej / 198
- 1.3. Artykuł 288 akapit trzeci TFUE / 202
- 1.4. Zasada pierwszeństwa / 204

- 1.5. Obowiązek wykładni zgodnej a ideologiczne założenia procesu integracji / **208**
- 1.6. Obowiązek wykładni zgodnej – obowiązek wynikający z prawa unijnego / **210**

Rozdział 2

Adresaci obowiązku wykładni zgodnej i zakres ich związania / 213

Rozdział 3

Zakres przedmiotowy obowiązku wykładni zgodnej / 222

- 3.1. Zakres zastosowania prawa unijnego / **222**
- 3.2. Akty prawa krajowego stanowiące przedmiot wykładni zgodnej / **228**
- 3.3. Obowiązek wykładni zgodnej a umowy prawa prywatnego / **237**

Rozdział 4

Treść obowiązku wykładni zgodnej / 244

- 4.1. Obowiązek wykładni prawa krajowego „w świetle treści i celu” prawa UE / **244**
- 4.2. Obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem UE „tak dalece, jak jest to możliwe” / **249**
 - 4.2.1. Orzecznictwo TS / **249**
 - 4.2.1.1. Ogólne sformułowania dotyczące treści obowiązku wykładni zgodnej / **250**
 - 4.2.1.2. Konkretyzacja obowiązku wykładni zgodnej na gruncie poszczególnych spraw / **257**
 - 4.2.2. Poglądy doktryny / **271**
- 4.3. Kwalifikacja (teoretyczno)prawna obowiązku wykładni zgodnej / **285**
 - 4.3.1. Kwalifikacja obowiązku wykładni zgodnej na płaszczyźnie normatywnej / **285**
 - 4.3.2. Kwalifikacja obowiązku wykładni zgodnej na płaszczyźnie teoretycznoprawnej / **286**
- 4.4. Model realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa / **312**
- 4.5. Podsumowanie / **328**

Rozdział 5

Wzorce wykładni zgodnej / 333

- 5.1. Uwagi wstępne / 333
 - 5.1.1. Obowiązek wykładni zgodnej w odniesieniu do poszczególnych źródeł prawa UE – ewolucja orzecznictwa TS / 333
 - 5.1.2. Zmiany w systemie źródeł prawa UE po Traktacie z Lizbony a obowiązek wykładni zgodnej / 342
- 5.2. Dyrektywy / 346
 - 5.2.1. Wprowadzenie / 346
 - 5.2.2. Obowiązek wykładni zgodnej jako remedium na brak bezpośredniego horyzontalnego skutku dyrektyw / 347
 - 5.2.2.1. Odrzucenie bezpośredniego horyzontalnego skutku dyrektyw w orzecznictwie TS / 347
 - 5.2.2.2. Sposoby niwelowania negatywnych skutków odrzucenia bezpośredniego horyzontalnego skutku dyrektyw / 351
 - 5.2.2.3. Odrzucenie bezpośredniego horyzontalnego skutku dyrektyw w orzecznictwie TS – kontrowersje i próby konceptualizacji / 353
 - 5.2.2.4. Obowiązek wykładni zgodnej jako remedium na brak horyzontalnego skutku dyrektyw – kontrowersje / 370
 - 5.2.2.5. Podsumowanie / 378
 - 5.2.3. Obowiązek wykładni zgodnej a pogarszanie sytuacji prawnej jednostki / 381
 - 5.2.3.1. Uwagi wprowadzające / 381
 - 5.2.3.2. Pogarszanie sytuacji prawnej jednostki na skutek wykładni zgodnej w sprawach karnych / 384
 - 5.2.3.3. Pogarszanie sytuacji prawnej jednostki na skutek wykładni zgodnej w sprawach innych niż karne / 387

- 5.2.3.4. Pogarszanie sytuacji prawnej podmiotu prywatnego na skutek wykładni zgodnej powoływanej przez państwo / **392**
- 5.2.3.5. Podsumowanie / **398**
- 5.2.4. Obowiązek wykładni zgodnej a implementacja dyrektyw / **401**
 - 5.2.4.1. Obowiązek wykładni zgodnej jako instrument realizacji „obowiązku rezultatu” z art. 288 akapit trzeci TFUE / **402**
 - 5.2.4.2. Obowiązek wykładni zgodnej a wymogi prawidłowej implementacji dyrektyw / **417**
 - 5.2.4.3. Podsumowanie / **426**
- 5.2.5. Obowiązek wykładni zgodnej przed upływem terminu transpozycji dyrektyw / **426**
- 5.3. Traktaty stanowiące UE / **450**
- 5.4. Zasady ogólne prawa unijnego / **454**
 - 5.4.1. Uwagi wprowadzające / **454**
 - 5.4.2. Zasady ogólne prawa unijnego w porządku prawnym UE / **454**
 - 5.4.3. Zasady ogólne prawa unijnego jako wzorzec wykładni zgodnej / **458**
 - 5.4.3.1. „Pośrednie” stosowanie zasad ogólnych prawa unijnego jako wzorców wykładni zgodnej / **458**
 - 5.4.3.2. „Bezpośrednie” stosowanie zasad ogólnych prawa unijnego jako wzorców wykładni zgodnej / **461**
 - 5.4.4. Karta Praw Podstawowych i Protokół nr 30 / **466**
 - 5.4.5. Podsumowanie / **473**
- 5.5. Umowy międzynarodowe / **475**
- 5.6. Rozporządzenia / **481**
- 5.7. Niewiążące akty prawa UE / **485**
 - 5.7.1. Wprowadzenie / **485**
 - 5.7.2. Niewiążące akty prawa unijnego w porządku prawnym UE / **486**
 - 5.7.3. Niewiążące akty prawa unijnego jako wzorce wykładni zgodnej w orzecznictwie TS / **491**

- 5.7.4. Pośrednie i bezpośrednie stosowanie niewiążących aktów prawa unijnego jako wzorców wykładni zgodnej / **492**
- 5.7.5. Rodzaje niewiążących aktów prawa unijnego, które mogą stanowić wzorzec wykładni zgodnej / **494**
- 5.7.6. Znaczenie niewiążących aktów prawa unijnego w procesie interpretacji prawa krajowego / **499**
- 5.8. Pozostałe regulacje unijne / **506**
 - 5.8.1. Kryteria uznania normy prawa unijnego za wzorzec wykładni zgodnej / **507**
 - 5.8.2. Obowiązek wykładni zgodnej a regulacje WPZiB / **510**
- 5.9. Sposoby sformułowania wzorca wykładni zgodnej / **513**

Rozdział 6

Granice wykładni zgodnej / 521

- 6.1. Wprowadzenie / **521**
- 6.2. Ogólne zasady prawa unijnego / **522**
- 6.3. Wykładnia *contra legem* / **530**
 - 6.3.1. Pojęcie granic wykładni / **533**
 - 6.3.2. Treść obowiązku wykładni zgodnej a granice wykładni / **534**
 - 6.3.3. Pojęcie granic wykładni w polskiej teorii prawa oraz praktyce orzeczniczej / **536**
 - 6.3.3.1. Pojęcie granic wykładni w polskiej teorii prawa / **536**
 - 6.3.3.2. Pojęcie granic wykładni w polskiej praktyce orzeczniczej / **541**
 - 6.3.4. Wykładnia *contra legem* jako kryterium wyznaczania granicy obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem UE w polskim porządku prawnym / **544**
 - 6.3.5. Językowa granica wykładni jako granica argumentacyjna / **548**
 - 6.3.5.1. Filozoficzne założenia koncepcji językowej granicy wykładni / **549**
 - 6.3.5.2. Wartości wyznaczające językową granicę wykładni / **550**

- 6.3.5.3. Wyznaczanie językowej granicy wykładni w drodze „ważenia wartości” / 551
- 6.3.5.4. Argumentacyjny charakter językowej granicy wykładni a obowiązek wykładni zgodnej / 558
- 6.3.5.5. Argumentacyjny charakter językowej granicy wykładni, obowiązek wykładni zgodnej a „pluralistyczne” koncepcje dotyczące relacji prawa unijnego i krajowego / 560

Rozdział 7

Skutki naruszenia obowiązku wykładni zgodnej / 569

- 7.1. Skutki naruszenia obowiązku wykładni zgodnej z punktu widzenia prawa unijnego / 570
 - 7.1.1. Zaniechanie dokonania wykładni zgodnej przez organ krajowy a skarga w trybie art. 258 TFUE / 570
 - 7.1.2. Zaniechanie dokonania wykładni zgodnej przez organ krajowy a odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu naruszenia prawa UE / 579
- 7.2. Skutki naruszenia obowiązku wykładni zgodnej z punktu widzenia prawa krajowego / 589

Rozdział 8

Funkcje obowiązku wykładni zgodnej / 590

- 8.1. Wprowadzenie / 590
- 8.2. Zapewnianie efektywności prawa unijnego / 591
- 8.3. Zapewnianie przestrzegania prawa unijnego / 593
- 8.4. Kształtowanie roli sądów krajowych jako sądów unijnych / 596
- 8.5. Kształtowanie relacji pomiędzy prawem krajowym a prawem unijnym oraz relacji pomiędzy TS a sądami krajowymi / 598
- 8.6. Stymulowanie konwergencji regulacji dotyczących spraw unijnych i „czysto krajowych” (efekt *spill over*) / 602
- 8.7. Uwagi końcowe / 604

Część V

**Obowiązek wykładni zgodnej w orzecznictwie
sądów polskich i Trybunału Konstytucyjnego / 607**

Rozdział 1

Uwagi wstępne / 609

Rozdział 2

**Obowiązek wykładni zgodnej w orzecznictwie
sądów polskich / 614**

- 2.1. Model realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa – zasadnicze ustalenia / 616
- 2.2. Obowiązek wykładni zgodnej – ilustracja ogólnych problemów na przykładzie wybranych orzeczeń / 619
- 2.3. Wnioski / 652

Rozdział 3

**Obowiązek wykładni zgodnej w orzecznictwie
Trybunału Konstytucyjnego / 661**

- 3.1. Model realizacji obowiązku wykładni zgodnej w ramach kontroli konstytucyjności prawa krajowego sprawowanej przez Trybunał Konstytucyjny / 662
- 3.2. Wykładnia zgodna w orzecznictwie TK / 666
 - 3.2.1. Uwagi ogólne / 666
 - 3.2.1.1. Uznanie obowiązku wykładni zgodnej przez Trybunał Konstytucyjny / 667
 - 3.2.1.2. Prawo unijne a Konstytucja RP w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego / 669
 - 3.2.2. Etap ustalenia, czy przedmiot kontroli pozostaje w zakresie zastosowania prawa unijnego / 671
 - 3.2.2.1. „Wykładnia przyjazna prawu unijnemu” w ujęciu Trybunału Konstytucyjnego – zakres pojęcia / 671
 - 3.2.2.2. Konsekwencje uznania unijnego kontekstu przedmiotu kontroli – kontrowersje / 672
 - 3.2.2.3. Ustalenie przedmiotowego zakresu obowiązku wykładni zgodnej a ustalenie zakresu zastosowania prawa unijnego / 676

- 3.2.3. Etap ustalenia unijnego wzorca wykładni / **677**
 - 3.2.3.1. Prawo unijne częścią kontekstu normatywnego orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego / **677**
 - 3.2.3.2. Trybunał Sprawiedliwości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego / **677**
 - 3.2.3.3. Zasady ogólne prawa unijnego / **681**
- 3.2.4. Etap realizacji obowiązku wykładni zgodnej *sensu stricto*, tj. wykładni normy prawa krajowego (wzorca i/albo przedmiotu kontroli) zgodnie z ustalonym wzorcem unijnym / **685**
 - 3.2.4.1. Przedmiot wykładni zgodnej / **686**
 - 3.2.4.2. Treść i granice wykładni zgodnej / **688**
- 3.3. Wnioski / **697**

Część VI

Uwagi podsumowujące / 701

Bibliografia / **725**

Orzecznictwo / **751**

Wykaz skrótów

CBOSA	Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych
CMLRev.	Common Market Law Review
Dz. U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
Dz. Urz. UE	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
EKPC	europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.
ELRev.	European Law Review
EPS	Europejski Przegląd Sądowy
ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
EuR	Europarecht
EWEA	Europejska Wspólnota Energii Atomowej
EWG	Europejska Wspólnota Gospodarcza
EWS	Europäisches Wirtschafts- und Steuerrecht
EWWiS	Europejska Wspólnota Węgla i Stali
GATT	Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu (<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>)
JZ	Juristenzeitung
k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.

Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
Komisja, KE	Komisja Europejska
k.p.	ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1502 z późn. zm.)
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn.: Dz. U. 2014 r. poz. 101 z późn. zm.
KPP	Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 391
KPPubl.	Kwartalnik Prawa Publicznego
LEX	system informacji prawnej Wolters Kluwer
LQR	Law Quarterly Review
Mon. Prawn.	Monitor Prawniczy
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSNAP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy
OSNAPIUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy
OUP	Oxford University Press
PiP	Państwo i Prawo

PPH	Przegląd Prawa Handlowego
Prz. Sąd.	Przegląd Sądowy
RabelsZ	Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SN	Sąd Najwyższy
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 47
Traktat z Lizbony	Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, Dz. Urz. UE C 306 z 17.12.2007, s. 1
TS, Trybunał Sprawiedliwości	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
TEWEA	Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej, wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 327 z 26.10.2012, s. 1
TEWG	Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą
TK	Trybunał Konstytucyjny
TWE	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 321 E z 29.12.2006
TUE	Traktat o Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 13
UE	Unia Europejska
u.o.r.p.	ustawa z dnia 29 grudnia 1993 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy, tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 9, poz. 85 z późn. zm – nie obowiązuje
WSA	wojewódzki sąd administracyjny

WPZiB	Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa
WTO	Światowa Organizacja Handlu (<i>World Trade Organization</i>)
YBEL	Yearbook of European Law
ZNUŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

Część I

Założenia metodologiczne

Prawo Unii Europejskiej tworzy swoisty porządek prawny – jest on autonomiczny względem krajowych porządków prawnych, nie jest systemem kompletnym, a jego wykonywanie ma charakter zdecentralizowany. Ponadto zasadnicza część jego regulacji wymaga wdrożenia do prawa krajowego – dyspozycje i cele prawa unijnego realizowane są wówczas poprzez prawo krajowe. Te dwie ostatnie cechy oznaczają, iż znakomita większość regulacji prawa unijnego realizowana jest przez organy krajowe, za pośrednictwem prawa krajowego.

„Wspólnoty Europejskie, powołane przez prawo, rozwijają się i konsolidują zasadniczo przez prawo. Ponieważ sądy krajowe sprawują funkcje stosowania prawa, włączając prawo wspólnotowe, stanowią one nieuchronnie podstawowy element we wspólnotowym porządku prawnym. W sytuacji zbiegania się wielu systemów prawnych, ich rolę jest istotny wkład w zapewnianie skutecznego stosowania prawa wspólnotowego i, w rezultacie, w rozwój procesu europejskiej integracji”¹. Powyższy cytat z opinii rzecznika generalnego Légera w sprawie *Köbler* (C-224/01) lapidarnie, a zarazem celnie wyraża zasadnicze uwarunkowanie roli organów stosowania prawa, w szczególności sądów krajowych w zapewnianiu efektywności prawa unijnego, a przez to w zapewnianiu skuteczności procesów integracyjnych UE. Tym uwarunkowaniem jest rola prawa we wskazanych procesach², co z kolei sytuuje organy stosowania prawa w samym centrum procesów integracyjnych. Rolę tę determinuje niekompletny i zdecentralizowany charakter systemu prawa unijnego, w którym zadanie wprowadza-

¹ Por. opinię rzecznika generalnego Légera w sprawie *Köbler* (C-224/01), pkt 53 *in principio*.

² Zagadnienie to stanowi przedmiot badań o znaczeniu fundamentalnym dla analizy procesów integracyjnych; por. M. Cappelletti, M. Seccombe, J.H.H. Weiler, *Integration Through Law*, Berlin 1986 oraz nowe perspektywy badawcze, jakie dzieło to wytyczyło w europejskiej doktrynie przedmiotu. Z najnowszych opracowań w tym zakresie por. m.in. D. Augenstein (red.), *„Integration Through Law” Revisited: The Making of the European Polity*, Ashgate Pub 2012.

nia w życie regulacji UE, w tym zapewniania skuteczności uprawnień unijnych, spoczywa zasadniczo na organach państw członkowskich.

W kontekście takich uwarunkowań należy postrzegać wykształcone w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości mechanizmy służące zapewnianiu efektywności prawa unijnego w krajowych porządkach prawnych. Obok zasady pierwszeństwa, bezpośredniego skutku oraz odpowiedzialności odszkodowawczej państw członkowskich za naruszenie prawa unijnego Trybunał Sprawiedliwości sformułował obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym (obowiązek wykładni zgodnej).

Jak będzie to wykazywane w pracy, znaczenie tego obowiązku w porządku prawa unijnego uległo w okresie ostatniej dekady ugruntowaniu i umocnieniu. Tendencję tę można przy tym obserwować zarówno w „perspektywie zewnętrznej”, tj. w kontekście relacji obowiązku wykładni zgodnej do innych instrumentów powoływania (stosowania) prawa unijnego, w szczególności zasady skutku bezpośredniego oraz zasady pierwszeństwa, jak i w „perspektywie wewnętrznej”, tj. w ramach analizy elementów konstrukcji prawnej obowiązku wykładni zgodnej (wyróżniając tu w szczególności jego przedmiot, wzorce, treść i granice). To ugruntowanie i umocnienie obowiązku wykładni zgodnej w porządku prawa unijnego prowadzi do wniosku, iż obowiązek ten zyskał rangę zasady prawa unijnego kształtującej relację między prawem unijnym a krajowym w sposób komplementarny, ale też – jak można argumentować – konkurencyjny względem zasady skutku bezpośredniego oraz zasady pierwszeństwa.

Obowiązek wykładni zgodnej, podobnie jak zasada pierwszeństwa oraz bezpośredniego skutku, pozostaje skutecznym instrumentem zapewniania efektywności prawa unijnego o tyle, o ile jest realizowany przez krajowe organy stosowania prawa. W porównaniu do zasady pierwszeństwa oraz bezpośredniego skutku obowiązek wykładni zgodnej charakteryzuje jednak pewna swoistość – jest to konstrukcja prawna ustalona na gruncie prawa unijnego, wymagająca jednak „dekodowania” na gruncie danego porządku prawa krajowego, w szczególności – w świetle uznanych w jego ramach reguł wykładni. W świetle unijnej treści obowiązku wykładni zgodnej (nakazu wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym „tak dalece, jak jest to możliwe”) chodzi przy tym o taką rekonstrukcję obowiązku wykładni zgodnej, która pozostanie optymalna z punktu widzenia prawa

unijnego. Rekonstrukcja ta, w świetle uzasadnianych w toku tej pracy założeń, powinna uwzględniać reguły wykładni uznane na gruncie danego krajowego porządku prawnego, a to z kolei wymaga analizy reguł wykładni odwołującej się zarówno do ustaleń teoretycznoprawnych (uznanych w danej kulturze prawnej koncepcji wykładni prawa), jak i praktyki orzeczniczej w tym zakresie.

Skuteczność obowiązku wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego zależy zatem zarówno od sposobu, w jaki zostanie dokonana rekonstrukcja obowiązku wykładni zgodnej na gruncie danego porządku prawnego, jak i od stanowiska organów krajowych względem realizacji optymalnego – z punktu widzenia prawa unijnego – modelu realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa.

To, w jaki sposób obowiązek wykładni zgodnej jest realizowany w praktyce organów krajowych, czy praktyka ta pozostaje zgodna z optymalnym (z punktu widzenia prawa unijnego) modelem realizacji obowiązku wykładni zgodnej, co warunkuje stanowisko organów krajowych w tym zakresie, oraz jakie postulaty można sformułować dla przezwyciężenia istniejących w tym zakresie trudności, jest zatem kolejną płaszczyzną analizy obowiązku wykładni zgodnej niezbędną dla jego prezentacji jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego.

Powyższe spostrzeżenia prowadzą do wniosku, iż temat wyznaczony w tytule tej pracy wymaga dokonania ustaleń na kilku płaszczyznach analizy: prawa (w kategorii norm prawnych trzeba postrzegać sformułowanie obowiązku wykładni zgodnej przez Trybunał Sprawiedliwości), dogmatyki prawniczej (należy tu zaliczyć wypowiedzi doktryny, które objaśniają obowiązek wykładni zgodnej sformułowany przez TS); teorii prawa (istotne będą tu w szczególności koncepcje wykładni prawa uznane w ramach polskiego porządku prawnego, w odniesieniu do którego będzie dokonywana rekonstrukcja obowiązku wykładni zgodnej); oraz praktyki orzeczniczej (obowiązek wykładni zgodnej jest realizowany w szczególności w procesie stosowania prawa oraz w ramach konstytucyjnej kontroli). Warto zauważyć, że ustalenia dokonywane na gruncie tych czterech obszarów badawczych (teoretycznoprawnym, normatywnym, dogmatycznym oraz praktyki orzeczniczej) są wzajemnie powiązane i współzależne, a ustalenie tych powiązań i zależności w istotnym stopniu warunkuje rezultaty zamierzonej tu pracy badawczej.

Uzasadnienie wyboru tematu pracy

Obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym został sformułowany przez Trybunał Sprawiedliwości³, w rozwiniętej postaci, w latach 80. ubiegłego wieku. Od tego czasu w literaturze przedmiotu pojawiło się wiele opracowań poświęconych temu zagadnieniu, przy czym największą intensywność dyskusji należy odnotować w latach 90. XX wieku, po wydaniu przez TS wyroku w sprawie *Marleasing* (C-106/89)⁴ oraz orzeczeń potęgujących kontrowersje wokół odrzucenia dopuszczalności bezpośredniego horyzontalnego skutku dyrektyw.

Obok rozważań dotyczących samej koncepcji obowiązku wykładni zgodnej ustalonej w orzecznictwie TS dużo uwagi w literaturze przedmiotu poświęcono zagadnieniu wykładni zgodnej w praktyce stosowania prawa. W polskim piśmiennictwie prawniczym należy odnotować wiele opracowań dostarczających opisu praktyki realizacji wykładni zgodnej przez polskie sądy (i organy administracji), tak w okresie przedakcesyjnym, jak i poakcesyjnym⁵.

Niezależnie od powyższych uwarunkowań, wybór zagadnienia obowiązku wykładni zgodnej jako tematu pracy wydaje się być uzasadniony, w szczególności z niżej opisanych powodów.

Po pierwsze, można zauważyć, iż pomimo wielu opracowań poświęconych wykładni zgodnej, zarówno zasadnicze elementy tej

³ Zgodnie z art. 19 ust. 1 TUE (w brzmieniu po wejściu w życie Traktatu z Lizbony) Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej obejmuje Trybunał Sprawiedliwości, Sąd i sądy wyspecjalizowane. W niniejszym opracowaniu dla oznaczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej będą używane terminy „Trybunał Sprawiedliwości”, „Trybunał”, bądź skrót „TS” (będą odnosić się one także do Trybunału Sprawiedliwości funkcjonującego w unijnym porządku prawnym przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony).

⁴ Pełne oznaczenia orzeczeń TS zostały zawarte w zestawieniu zamieszczonym na końcu książki. W pracy orzeczenia TS będą powoływane przez przywołanie oznaczeń numerycznych (w przypisach oraz tam, gdzie będą przywoływane po raz pierwszy).

⁵ Zestawienie podstawowej literatury w tym zakresie zostało zawarte w pkt V.1. W kwestii wykładni zgodnej w praktyce stosowania prawa innych państw członkowskich por. m.in. co do praktyki sądów angielskich: P. Craig, *Indirect Effect of Directives in the Application of National Legislation* (w:) *European Community Law in the English Courts*, red. M. Andenas and F. Jacobs, Oxford 1998; odnośnie do praktyki sądów niemieckich: K. Krieger, *Die gemeinschaftsrechtskonforme Auslegung deutschen Rechts*, Münster 2005; co do praktyki sądów austriackich: M. Klamert, *Richtlinienkonforme Auslegung und unmittelbare Wirkung von EG-Richtlinien in der Rechtsprechung der österreichischen Höchstgerichte*, Juristische Blätter 2008, nr 3, s. 158 i n.

koncepcji (np. treść i granice obowiązku wykładni zgodnej), jak i zagadnienia szczegółowe jej dotyczące (np. wykładnia zgodna przed terminem transpozycji dyrektyw, wykładnia zgodna a pogarszanie sytuacji prawnej jednostki) wciąż wymagają pogłębionej analizy; należy odnotować, że część z nich nadal pozostaje przedmiotem istotnych kontrowersji. Ponadto można wyróżnić zagadnienia istotnie związane z problematyką obowiązku wykładni zgodnej, które w dotychczasowych wypowiedziach doktryny nie doczekały się szerszego opracowania. Do zagadnień takich należy m.in. kwestia obowiązku wykładni zgodnej w kontekście prawidłowej (w odróżnieniu od wadliwej) implementacji dyrektyw, zagadnienie skutków braku realizacji obowiązku wykładni zgodnej, rola ogólnych zasad prawa unijnego, czy niewiążących aktów prawa unijnego w kontekście obowiązków interpretacyjnych sądów krajowych.

Można przy tym zauważyć, że obowiązek wykładni zgodnej postrzegany jest głównie jako remedium na ograniczenia skutku bezpośredniego, w szczególności na brak bezpośredniego horyzontalnego skutku dyrektyw. Takie ujęcie w praktyce może przyczyniać się do ograniczenia roli wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania skuteczności prawa unijnego. Uzasadnione wydaje się zatem przedstawienie różnych możliwych funkcji i kontekstów, w jakich obowiązek wykładni zgodnej może być postrzegany.

Warto przy tym odnotować, że te zagadnienia, co do których analiza obowiązku wykładni zgodnej wydaje się niedostateczna (jak np. odróżnianie obowiązku wykładni zgodnej od bezpośredniego skutku dyrektyw, dopuszczalność pogarszania sytuacji prawnej jednostki na skutek wykładni zgodnej i (związana z tym) kwestia granic obowiązku wykładni zgodnej), powodują problemy w praktyce realizacji obowiązku wykładni zgodnej przez organy krajowe⁶. Także z tego punktu widzenia podjęcie analizy wskazanego tematu wydaje się uzasadnione.

Okoliczność, iż – pomimo kilku dekad obowiązywania wymogu wykładni zgodnej w unijnym (uprzednio: wspólnotowym) porządku prawnym oraz wielu komentarzy i analiz, które w tym czasie zostały jej poświęcone – zagadnienie to nadal wyznacza obszary badawcze wymagające opracowania, wydaje się być szczególnym impulsem do podjęcia próby analizy tego tematu.

⁶ Por. pkt V.2 poświęcony praktyce sądów polskich.

Po drugie, obowiązek wykładni zgodnej to koncepcja ukształtowana w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości i – wraz z rozwojem tego orzecznictwa – podlegająca ewolucji. W tym zakresie można zauważyć, że orzeczenia TS wydane w ostatnich latach, w szczególności wyroki w sprawach *Pfeiffer* (C-397/01–C-403/01), *Adeneler* (C-212/04), *Pupino* (C-105/03)⁷, *Küçükdeveci* (C-555/07), *Kofoed* (C-321/05), *Seydaland* (C-239/09), *Land Hessen* (C-53/10), z jednej strony – ugruntowują znaczenie obowiązku wykładni zgodnej w porządku prawnym Unii Europejskiej, z drugiej zaś – wywołują nowe pytania i kontrowersje.

Po trzecie, analiza obowiązku wykładni zgodnej wydaje się zyskiwać nowy wymiar przy założeniu, że zagadnienie to powinno być postrzegane w ujęciu „kontekstowym”. Takim kontekstem może być – z jednej strony – relacja obowiązku wykładni zgodnej do innych instrumentów zapewniania efektywności prawa unijnego (w szczególności zasady bezpośredniego skutku oraz zasady pierwszeństwa), z drugiej zaś – zasada efektywnej ochrony sądowej.

Co do tej pierwszej perspektywy: można argumentować, że takie ujęcie obowiązku wykładni zgodnej ma walor tak teoretyczny, jak i praktyczny. Teoretyczny – gdyż tylko w kontekście innych instrumentów powoływania (stosowania) prawa unijnego można w pełni zrekonstruować genezę i znaczenie wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego oraz podjąć próbę rekonstrukcji modelu powoływania norm UE ustalonego w orzecznictwie TS. Ustalenia w tym względzie mogą zaś prowadzić do wniosków dotyczących zagadnień natury konstytucyjnej prawa UE, jak w szczególności relacja prawa unijnego i krajowego, skuteczność norm UE w wewnętrznych porządkach prawnych, relacja TS i sądów krajowych, zakres i sposób ingerencji prawa unijnego w wewnętrzne porządki krajowe, zakres wpływu prawa UE na uprawnienia jednostki. Te zagadnienia są częścią rozważań wokół optymalnego modelu powoływania (stosowania) prawa UE. Praktyczny walor wskazanej wyżej perspektywy analizy obowiązku wykładni zgodnej jest determinowany tym, że decyzja organu stosującego prawo odnośnie do realizacji wykładni zgodnej podejmowana jest w kontekście innych instrumentów powoływania (stosowania) prawa unijnego, a zatem analiza wykładni

⁷ Wypada odnotować, że wyrok w sprawie *Pupino* (C-105/03) wraz z wejściem w życie Traktatu z Lizbony (zniesieniem struktury filarowej UE) zyskał znaczenie co do zasady (z zastrzeżeniem przepisów przejściowych) historyczne. Por. pkt IV. 5.1.1.

zgodnej **w relacji do** innych instrumentów powoływania prawa unijnego może okazać się użyteczna z punktu widzenia praktyki stosowania prawa.

Odnosząc się do drugiego z wyżej proponowanych kontekstów analizy obowiązku wykładni zgodnej, należy wskazać, że zasada efektywnej ochrony sądowej stanowi jedną z zasadniczych osi, wokół których koncentruje się orzecznictwo TS kształtujące i dookreślające aksjologię i kierunek ewolucji porządku prawnego UE – jednocześnie, jak można zauważyć, geneza obowiązku wykładni zgodnej pozostaje związana z koniecznością zapewniania efektywnej ochrony prawnej uprawnień unijnych (por. wyrok w sprawie *von Colson* (14/83)). Warto przyrzeć się zatem bliżej obowiązkowi wykładni zgodnej przez pryzmat zasady efektywnej ochrony sądowej, tj. analizując go jako instrument realizacji efektywnej ochrony sądowej uprawnień unijnych na płaszczyźnie krajowych środków ochrony prawnej, mechanizm, który może (powinien) zostać wykorzystany do zapewnienia takich rozwiązań w prawie krajowym, które będą zgodne ze standardem ochrony wyznaczonym w unijnym porządku prawnym.

Po czwarte, jak argumentowano powyżej, obowiązek wykładni zgodnej to konstrukcja prawna o charakterze szczególnym, tj. ustalona na gruncie prawa unijnego, wymagająca jednak „dopełnienia” na gruncie danego porządku krajowego (w szczególności – w świetle przyjętych w jego ramach reguł wykładni). Obowiązek dokonywania wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem UE „tak dalece, jak jest to możliwe” wymaga w szczególności „dekodowania” w świetle reguł wykładni akceptowanych na gruncie danego porządku krajowego (jego doktryny i praktyki). W świetle takiego założenia zasadniczym elementem rekonstrukcji obowiązku wykładni zgodnej jest ustalenie jego treści i granic w kontekście teoretycznoprawnym, przy – co pozostaje istotne – uwzględnieniu istniejącej krajowej praktyki sądowej w odniesieniu do stosowanych reguł wykładni. Należy zauważyć, że takie zadanie wykracza poza zakres dogmatyki europejskiej i formułowanych tam twierdzeń co do treści i granic wykładni. Wymaga ono zintegrowania ustaleń dokonywanych na gruncie prawa unijnego z ustaleniami na gruncie teorii prawa i praktyki sądowej w odniesieniu do stosowanych reguł wykładni w danym porządku krajowym. Jak się wydaje, w kontekście istniejących opracowań w polskiej literaturze przedmiotu, takie zadanie stanowi wyzwanie wciąż aktualne. Stąd też zasadniczą część tej pracy będzie stanowić próba udzielenia na nie od-

powieździ⁸. Należy przy tym zaznaczyć, że ustalenia w tym względzie (tj. rekonstrukcja treści i granic obowiązku wykładni zgodnej) mają znaczenie zasadnicze dla skuteczności obowiązku wykładni zgodnej w praktyce jego realizacji przez organy krajowe, co z kolei warunkuje rzeczywiste znaczenie obowiązku wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania skuteczności prawa unijnego.

Po piąte, realizacja obowiązku wykładni zgodnej w praktyce sądów polskich oraz Trybunału Konstytucyjnego, dekadę po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, dostarcza bogatego materiału do podsumowań i analiz. Analiza i ocena stosowania wykładni zgodnej przez polskie sądy i TK wydaje się pożądana tak z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego. W tym pierwszym aspekcie zasadnicze znaczenie ma ustalenie normatywnych wymogów spoczywających na organach krajowych (w szczególności na sądach krajowych i TK) w zakresie realizacji obowiązku wykładni zgodnej. Zostaną one wskazane w ramach konstruowanych modeli realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie, odpowiednio, stosowania prawa oraz konstytucyjnej kontroli. W tym drugim – istotna pozostaje okoliczność, że zamierzonym rezultatem analizy przez pryzmat wyznaczonych modeli będzie wskazanie zasadniczych problemów występujących w polskiej praktyce orzeczniczej, warunkujących skuteczność realizacji obowiązku wykładni zgodnej jako środka zapewniania efektywności prawa UE – ocenie tej będzie towarzyszyć przy tym próba sformułowania postu-

⁸ Należy odnotować, że cennym wkładem w dyskusję dotyczące obowiązku wykładni zgodnej są, zaprezentowane w ostatnim czasie, opracowania przedstawiające obowiązek wykładni zgodnej w ujęciu teoretycznoprawnym. Por. A. Godek, *Zastosowanie derywacyjnej koncepcji wykładni prawa do rozstrzygania spraw ze stosowaniem przepisów unijnych*, RPEiS 2011, z. 1, s. 21 i n.; K. Pleszka, *Wykładnia rozszerzająca*, Warszawa 2010, s. 266–274. Wykładnia zgodna analizowana jest tam z punktu widzenia określonej koncepcji wykładni prawa; w ujęciu A. Godek – z perspektywy derywacyjnej koncepcji wykładni prawa, oraz – w ujęciu K. Pleszki – z perspektywy ekstensjonalnej wersji modelu wykładni operatywnej (powoływany autor odwołuje się tu do ekstensjonalnej wersji semantycznej koncepcji wykładni autorstwa Jana Woleńskiego). W tej pracy będzie przyjęta inna perspektywa. Istotne będzie tu założenie, uzasadniane na gruncie prawa unijnego, że obowiązek wykładni zgodnej powinien zostać tak zrekonstruowany, aby w największym możliwym stopniu zapewniał efektywność prawa unijnego w krajowym porządku prawnym. W kontekście takiego założenia, zasadniczym celem prowadzonych tu rozważań będzie taka rekonstrukcja treści i granic obowiązku wykładni zgodnej, która – mając na uwadze rozumienie reguł wykładni w polskiej kulturze prawnej, tj. na gruncie teorii prawa i praktyki sądowej – pozostaje optymalna z punktu widzenia powyższego wymogu.

latów służących ich przewyższeniu, a tym samym umocnieniu skuteczności obowiązku wykładni jako środka zapewniania efektywności prawa UE w polskiej praktyce orzeczniczej.

Cele pracy

Celem pracy jest analiza obowiązku wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego. Takie sformułowanie celu badań zawiera w sobie hipotezę badawczą, zgodnie z którą obowiązek wykładni zgodnej stanowi instrument realizacji (zasady) efektywności prawa unijnego. Hipoteza ta będzie weryfikowana w toku prowadzonych rozważań. W szczególności przedmiotem weryfikacji będą niżej przedstawione założenia.

Zgodnie z pierwszym – obowiązek wykładni zgodnej stanowi instrument realizacji (zasady) efektywności prawa unijnego, którego geneza, ewolucja i miejsce w unijnym porządku prawnym są determinowane wymogiem i uwarunkowaniami realizacji (zasady) efektywności kształtowanej w orzecznictwie TS.

Zgodnie z drugim – obowiązek wykładni zgodnej w orzecznictwie TS wydanym od wyroku w sprawie *Pfeiffer* został ugruntowany i doprecyzowany, wciąż jednak można wskazać te elementy jego konstrukcji prawnej, które wywołują istotne kontrowersje.

Zgodnie z trzecim – obowiązek wykładni zgodnej jest uznany w orzecznictwie sądów polskich oraz TK, jednocześnie jednak można wskazać te uwarunkowania jego realizacji, które mogą osłabiać skuteczność tego obowiązku jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego w polskiej praktyce orzeczniczej.

Powyższe sformułowanie celu badań – tj. analiza obowiązku wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego – będzie odczytane zarówno w znaczeniu opisowym (co oznacza konieczność wykazania, że obowiązek wykładni zgodnej pełni wyżej wskazaną funkcję), jak i normatywnym, tj. jako postulat, aby obowiązek wykładni zgodnej był formułowany (przez TS), rekonstruowany (na gruncie prawa krajowego) oraz realizowany (w praktyce organów krajowych) w taki sposób, by – w możliwie największym stopniu – zapewniał efektywność prawa unijnego. Z tego punktu widzenia celem pracy będzie wskazanie zgodnych z powyższym postulatem propozycji ujęcia obowiązku wykładni zgodnej, tak w odniesieniu do jego rozumienia na gruncie prawa unijnego, jak i praktyki jego realizacji (na gruncie prawa polskiego).

Dla realizacji wyżej nakreślonego celu pracy konieczne jest w szczególności opracowanie następujących zagadnień badawczych:

- 1) zostanie przedstawiona geneza obowiązku wykładni zgodnej lokująca go w kontekście innych instrumentów zapewniania efektywności prawa unijnego (w szczególności zasady bezpośredniego skutku);
- 2) zostaną zrekonstruowane i poddane ocenie modele powoływania (stosowania) norm prawa UE zaprezentowane w literaturze przedmiotu oraz stanowisko w tym zakresie przyjęte przez TS – co pozwoli ukazać miejsce i znaczenie wykładni zgodnej w relacji do innych instrumentów powoływania (stosowania) prawa UE oraz funkcje obowiązku wykładni zgodnej w unijnym porządku prawnym;
- 3) obowiązek wykładni zgodnej zostanie przedstawiony w kontekście zasady efektywnej ochrony sądowej uprawnień unijnych;
- 4) zostanie dokonana analiza poszczególnych elementów konstrukcji prawnej obowiązku wykładni zgodnej, takich jak w szczególności: adresaci, przedmiot, treść, wzorce i granice obowiązku wykładni zgodnej. W jej ramach zostaną przedstawione m.in.:
 - a) rekonstrukcja treści obowiązku wykładni zgodnej w świetle orzecznictwa TS,
 - b) rekonstrukcja treści obowiązku wykładni zgodnej na gruncie reguł wykładni (przyjętych w polskiej kulturze prawnej),
 - c) (normatywny) model realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa,
 - d) analiza obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z dyrektywami i związanych z tym szczególnych problemów, koncentrujących się wokół pytań:
 - jakie uwarunkowania i kontrowersje towarzyszą wykładni zgodnej postrzeganej jako remedium na brak horyzontalnego bezpośredniego skutku dyrektyw,
 - czy wykładnia zgodna może prowadzić do pogorszenia sytuacji prawnej jednostki,
 - jaką rolę pełni wykładnia zgodna w kontekście implementacji dyrektyw, w szczególności, czy obowiązek wykładni zgodnej powinien być odnoszony jedynie do sytuacji wadliwej transpozycji dyrektywy do prawa krajowego,
 - czy i w jakim zakresie obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym jest aktualny przed upływem terminu implementacji dyrektywy;

- e) analiza innych niż dyrektywy wzorców wykładni zgodnej, uwzględniająca ewolucję obowiązku wykładni zgodnej od instrumentu stanowiącego remedium na ograniczenia bezpośredniego skutku dyrektyw wspólnotowych do „zasady wykładni zgodnej” stanowiącej wymóg zapewniania pełnej skuteczności prawa unijnego,
- f) rekonstrukcja granic obowiązku wykładni zgodnej, w tym w szczególności znaczenia „wykładni *contra legem*” jako granicy obowiązku wykładni zgodnej;
- 5) zostaną omówione funkcje obowiązku wykładni zgodnej oraz skutki braku jej realizacji w prawie unijnym i prawie polskim;
- 6) zostaną uwzględnione – w kontekście obowiązku wykładni zgodnej – zmiany dokonane w unijnym porządku prawnym w związku z wejściem w życie Traktatu z Lizbony;
- 7) zostanie przeprowadzona analiza realizacji obowiązku wykładni zgodnej w praktyce sądów polskich (w szczególności SN oraz sądów administracyjnych). Analiza ta będzie się koncentrować wokół pytania: czy i w jaki sposób realizacja obowiązku wykładni zgodnej w praktyce orzeczniczej sądów polskich umożliwia zapewnienie skuteczności prawa unijnego;
- 8) zostanie dokonana analiza realizacji obowiązku wykładni zgodnej w praktyce polskiego TK. Analiza ta będzie się koncentrować wokół pytania: czy i w jaki sposób realizacja obowiązku wykładni zgodnej w praktyce orzeczniczej TK umożliwia zapewnienie skuteczności prawa unijnego oraz czy i w jaki sposób wpisuje się w dokonywane przez TK kształtowanie relacji między prawem unijnym a prawem polskim oraz formowanie (instrumentów) dialogu między Trybunałem Konstytucyjnym a Trybunałem Sprawiedliwości.

Perspektywy badawcze

Odpowiedzią na pytanie: jak (można) badać obowiązek wykładni zgodnej, może być wyróżnienie różnych perspektyw badawczych, tj. odmiennych sposobów postrzegania tego zagadnienia w procesie dokonywanej analizy⁹.

⁹ Inspiracją dla takiego ujęcia jest stosowane w teorii i filozofii prawa ujmowanie określonego przedmiotu badań w różnych perspektywach badawczych. Por. T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, Kraków 1986, s. 14–15; K. Płeszka, *Wykładnia...*, s. 29–44; T. Spyra, *Granice wykładni prawa*, Kraków 2006, s. 19–28.

Perspektywa teoretycznoprawna. Perspektywa teoretycznoprawna jest w kontekście przedmiotowych rozważań niezbędna, tak z punktu widzenia wyjściowych ustaleń terminologicznych (co do rozumienia pojęcia „wykładni”, „stosowania prawa”, „reguł wykładni” itd.), jak i dla przeprowadzenia analizy określonych elementów obowiązku wykładni zgodnej. Dotyczy to w szczególności rekonstrukcji treści obowiązku wykładni zgodnej oraz analizy wykładni *contra legem* jako granicy obowiązku wykładni zgodnej.

Analiza wypowiedzi formułowanych w orzecznictwie oraz literaturze przedmiotu pozwala zauważyć, że przyjmowane założenia teoretycznoprawne odnośnie do wykładni prawa mają zasadnicze znaczenie z punktu widzenia ustalenia zakresu obowiązku wykładni zgodnej. Innymi słowy, to założenia (wyrażane (uświadamiane) bądź nie) przyjęte na gruncie teoretycznoprawnym, w szczególności co do rozumienia wykładni prawa oraz reguł wykładni, determinują wnioski formułowane co do zakresu i granic obowiązku wykładni zgodnej. Wypowiedzi formułowane w tym zakresie bez należytej weryfikacji założeń, które je determinują (dokonywanej w świetle unijnych wymogów wynikających z obowiązku wykładni zgodnej), mogą zatem prowadzić do istotnych nieporozumień. Ponadto mogą sprzyjać osłabieniu skuteczności wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania efektywności prawa UE.

Analiza zagadnienia obowiązku wykładni zgodnej, w tym zarówno jego rekonstrukcja, jak i wyjaśnienie poglądów prezentowanych w tym zakresie, wymaga zatem przede wszystkim przyjęcia perspektywy teoretycznoprawnej, w szczególności dotyczącej reguł wykładni prawa.

Perspektywa „kontekstowa”. Perspektywa „kontekstowa” będzie się przejawiać tam, gdzie obowiązek wykładni zgodnej będzie ujmowany jako część ogólniejszego zagadnienia. Dla przedmiotowych rozważań zostaną wyróżnione w szczególności dwa takie zasadnicze „konteksty analizy”: po pierwsze, relacja obowiązku wykładni zgodnej do innych instrumentów zapewniania efektywności prawa unijnego (zasady bezpośredniego skutku, pierwszeństwa, odpowiedzialności odszkodowawczej państw członkowskich za naruszenie prawa unijnego) oraz, po drugie, zasada efektywnej ochrony sądowej.

W poszukiwaniu „kontekstów”, w jakich można lokować zagadnienie obowiązku wykładni zgodnej, zostaną odnotowane także te kierunki orzecznicze TS, w które, jak można argumentować, wpisuje się

orzecznictwo Trybunału dotyczące wykładni zgodnej. Jak się wydaje, takim kierunkiem orzecznictwym jest zwiększanie odpowiedzialności sądów krajowych za skuteczność prawa unijnego.

Perspektywa empiryczna, analityczna i normatywna. W teorii i filozofii prawa zasadnicze znaczenie ma wyróżnianie perspektyw opisowej i normatywnej dla ujęcia zjawisk prawnych¹⁰. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, wyróżnianie tych dwóch perspektyw wywodzi się z analitycznej filozofii prawa i wiąże się z pojęciem opisowego i normatywnego modelu stosowania prawa¹¹. Model opisowy polega tu na rekonstrukcji rzeczywistości, model normatywny zaś na wyznaczeniu tego, jaka rzeczywistość być powinna¹². Ujęcie wykładni z perspektywy opisowej będzie więc prowadzić do wypowiedzi o tym, jak wykładnia prawa rzeczywiście przebiega, zaś ujęcie wykładni z perspektywy normatywnej do sądów o tym, jak wykładnia prawa przebiegać powinna. Innymi słowy, perspektywa opisowa prowadzi do sformułowania wypowiedzi opisujących i wyjaśniających rzeczywistość, a perspektywa normatywna do sformułowania wzorca powinnego postępowania¹³.

Jak zauważa się w literaturze przedmiotu, wątpliwości co do oddzielenia perspektywy opisowej i normatywnej w praktyce badania zjawisk prawnych sprawiły, że dokonano uszczegółowienia – w perspektywie opisowej – poprzez odróżnienie jej wersji analitycznej i empirycznej¹⁴. Jak się wskazuje, we współczesnej metodologii prawoznawstwa wyróżnia się zatem ujęcie analityczne, empiryczne i normatywne¹⁵. Zwraca się jednak uwagę, iż stanowiska co do ujęcia analitycznego pozostają odmienne¹⁶. Kolejną, jak się wskazuje, konsekwencją wątpliwości co do precyzyjnego oddzielenia perspektywy opisowej i normatywnej jest podejmowanie prób wprowadzenia

¹⁰ Por. K. Opalek, *Problemy metodologiczne nauki prawa*, Warszawa 1962, s. 105–109.

¹¹ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 36; T. Spyra, *Granice...*, s. 19. Odnosnie do typów modeli sądowego stosowania prawa por. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 37–41.

¹² Por. J. Wróblewski, *Sądowe...*, s. 37–41. Por. także odróżnienie modeli rekonstrukcyjnych i optymalizacyjnych, odwołujące się do zaproponowanej przez L. Nowaka procedury idealizacji i konkretyzacji, A. Malinowski, L. Nowak, *Problemy modelowania w teorii prawa*, PiP 1972, z. 2, s. 91. Por. szerzej na ten temat K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 37.

¹³ Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 19–20.

¹⁴ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 38 i powoływaną tam literaturę.

¹⁵ Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 20 i powoływaną tam literaturę.

¹⁶ Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 20 i cytowane tam przykłady.

rozwiązań mieszanych, normatywno-opisowych¹⁷. Próby te dotyczą szczególnie konstrukcji modeli wykładni¹⁸.

W toku poniższych rozważań obowiązek wykładni zgodnej będzie postrzegany w trzech perspektywach badawczych. Ujęcie empiryczne będzie tu rozumiane jako **opis** przedmiotu analizy, ujęcie analityczne jako **wyjaśnianie** przedmiotu analizy poprzez identyfikację związanych z nim prawidłowości, formułowanie uogólnień lub postrzeganie go jako elementu większej całości. Wreszcie ujęcie normatywne będzie tu rozumiane jako formułowanie twierdzeń o charakterze **powinnościowym**. Istotny element tej pracy stanowi sformułowanie modelu realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa oraz modelu realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie konstytucyjnej kontroli. Modele te można określić jako modele o charakterze normatywnym – formułują bowiem normatywne wskazówki dla realizacji obowiązku wykładni zgodnej.

Perspektywa heurezy i perspektywa uzasadnienia. Istotnym odróżnieniem dla postrzegania wykładni prawa jest odróżnienie perspektywy heurezy i perspektywy uzasadnienia. Odnosi się ono bowiem do charakterystyki tego, na czym polegają czynności interpretacyjne¹⁹. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, odróżnienie to wiąże się z wyróżnieniem w ogólnej metodologii nauk kontekstu odkrycia i kontekstu uzasadnienia, pochodzących od H. Reichenbacha i spopularyzowanych przez K. Poppera²⁰. Rozróżnienie to akcentowało, że z naukowego punktu widzenia ma znaczenie to, w jaki sposób twierdzenia wysuwane przez naukowców są uzasadniane (kontekst uzasadnienia) – to zaś jest niezależne od okoliczności, w jaki sposób dochodzi do sformułowania teorii (kontekst odkrycia)²¹. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, teza o autonomii kontekstu uzasadnienia odgrywa istotną rolę w filozoficznej dyskusji dotyczącej charakterystyki obu kontekstów, w tym zwłaszcza ich wzajemnej relacji²². Stała się ona jednocześnie przedmiotem istotnych kontrowersji²³.

¹⁷ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 39.

¹⁸ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 39.

¹⁹ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 30.

²⁰ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 30; T. Spyra, *Granice...*, s. 23.

²¹ Por. J. Woleński, *Logika, kontekst odkrycia, kontekst uzasadnienia* (w:) *Odkrycie naukowe i inne zagadnienia współczesnej filozofii nauki*, red. W. Krajewski, W. Strawieński, Warszawa 2003, s. 78.

²² Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 32.

²³ Por. J. Woleński, *Logika...*, *passim*.

Wyróżnienie kontekstu odkrycia i kontekstu uzasadnienia okazało się niezwykle użyteczne dla teorii prawa, gdzie odnosi się je nie do odkrycia naukowego, ale do decyzji interpretacyjnej²⁴. Okoliczność, iż decyzja interpretacyjna powinna być uzasadniona w świetle obowiązującego prawa – a uzasadnienie jest jedynym weryfikowalnym elementem prawniczej kontroli – akcentuje rolę kontekstu uzasadnienia²⁵.

Jednocześnie kwestia relacji obu perspektyw jest różnie ujmowana. W szczególności kwestionowana jest teza, że oba konteksty powinny być rygorystycznie przeciwstawiane. Prezentowane jest m.in. stanowisko, że w procesie rozumiejącej interpretacji są one ze sobą ściśle związane i w szczególny sposób splatają się ze sobą²⁶. Stanowisko takie jest odczytywane jako wyraz akceptacji dla tezy o dialektycznym związku perspektyw odkrywania i uzasadniania²⁷.

Niezależnie od tego, że relacja obu omawianych wyżej kontekstów może być różnie ujmowana, jak również samo pojęcie uzasadnienia nie pozostaje jednoznaczne²⁸, wyróżnianie perspektywy heurezy i perspektywy uzasadnienia w ujęciu wykładni zgodnej wydaje się być użyteczne w tym sensie, iż akcentuje dodatkowe aspekty, w jakich ta

²⁴ Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 24 i powoływani tam autorzy, m.in. R. Alexy dokonujący rozróżnienia pomiędzy *process of discovery* oraz *process of justification*. Jak się zaznacza, odróżnianie perspektywy heurezy i perspektywy uzasadnienia jest akceptowane zarówno w koncepcjach interpretacji pozostających w nurcie analitycznej refleksji w filozofii prawa, jak i w koncepcjach nieanalitycznych. W szczególności z omawianego odróżnienia perspektyw korzystają koncepcje interpretacji prawniczej odwołujące się do hermeneutycznej filozofii interpretacji, czy koncepcje argumentacyjne (a zwłaszcza poszukujące związków pomiędzy hermeneutyką a teorią argumentacji prawniczej). Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 34.

²⁵ „Nauka o uzasadnieniu nie pyta o to, jakie są faktyczne determinanty decyzji interpretacyjnej, ale o to, jakie dobre argumenty można przytoczyć na jej poparcie”. Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 25 i powoływaną tam literaturę.

²⁶ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 35 i omawiane tam stanowisko J. Stelmacha prezentowane w pracy: *Hermeneutik und Theorie der juristischen Argumentation im Prozeß der Rechtsinterpretation und Rechtsbegründung*, ARSP 1994, Beiheft 53, Praktische Vernunft und Rechtsanwendung, s. 220.

²⁷ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 35. W podobny sposób powoływany autor odczytuje stanowisko R. Alexy'ego. Jak zauważa, R. Alexy podkreśla zwrotne oddziaływanie reguł uzasadnienia na proces poznania. „Interpretator buduje decyzję interpretacyjną przez pryzmat obowiązku jej uzasadnienia”, „proces konstruowania uzasadnienia i proces formułowania decyzji są w rzeczywistości jednolitym procesem psychicznym”. Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 35 i powoływaną tam literaturę.

²⁸ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 35; T. Spyra, *Granice...*, s. 26.

koncepcja prawna może być badana. Zasadnicze znaczenie – z punktu widzenia tej pracy – będzie miała perspektywa uzasadnienia, co kieruje uwagę na argumentację zawartą w treści uzasadnień decyzji interpretacyjnych dotyczących wykładni zgodnej.

Perspektywa zewnętrzna i wewnętrzna. Odróżnienie zewnętrznej i wewnętrznej perspektywy w prawoznawstwie pochodzi od H.L.A. Harta, w którego koncepcji zasadniczą rolę pełniło rozróżnienie zewnętrznego i wewnętrznego punktu widzenia w traktowaniu reguł i podlegających im zachowań²⁹. „[N]a ludzkie zachowania i na reguły można spoglądać albo jako na pewne prawidłowości, albo jako na postępowania polegające na świadomym stosowaniu się do reguł. Pierwsza postawa jest charakterystyczna dla obserwatora zewnętrznego formułującego jakieś generalizacje empiryczne o tym, jak ludzie się zachowują, natomiast druga wymaga zajęcia wewnętrznego punktu widzenia, wyrażającego się w zdaniach stwierdzających, że określone zachowania są zgodne ze standardami akceptowanymi w danej grupie, a inne są niezgodne”³⁰.

Opis wykładni, podobnie jak każdy opis rzeczywistości społecznej, jest opisem działalności sterowanej normami³¹. Jak się zaznacza, zasadnicze znaczenie dla ujęcia wykładni ma związek odróżnienia perspektywy zewnętrznej i wewnętrznej z dystynkcją perspektywy opisowej i normatywnej, a zwłaszcza empiryczną i analityczną wersją perspektywy opisowej³². Pytanie, na ile perspektywa zewnętrzna jest użyteczna dla badania wykładni prawa, pozostaje sporne³³. Z jednej strony, jak się zaznacza, w metodologii nauk społecznych często można spotkać pogląd o konieczności przyjęcia perspektywy wewnętrznej już przy próbie opisu rzeczywistości społecznej – dokonanie opisu działalności sterowanej normami wymaga bowiem uwzględnienia treści norm sterujących zachowaniem, co nie byłoby możliwe z perspektywy zewnętrznej (pozwalającej dostrzec jedynie regularności zachowań)³⁴. Taka argumentacja prowadzi do wnios-

²⁹ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 39; T. Spyra, *Granice...*, s. 21–22. Por. także J. Woleński, *Wstęp* (w:) H.L.A. Hart, *Pojęcie prawa*, Warszawa 1998, s. XX.

³⁰ Por. J. Woleński, *Wstęp...*, s. XX.

³¹ Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 22.

³² Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 41.

³³ Por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, s. 41.

³⁴ Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 22 i powoływany tam J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego*, T. I, Warszawa 1999, s. 205.

ku, że opis wykładni, jako działalności sterowanej normami, nie jest możliwy z perspektywy zewnętrznej. Ponadto, jak się zauważa, przyjęcie perspektywy wewnętrznej nie jest możliwe bez zaangażowania własnych przekonań normatywnych obserwatora – co prowadzi do wniosku, że zrozumienie istoty wykładni jako fenomenu rzeczywistości społecznej nie może nastąpić bez zaangażowania przekonań obserwatora co do tego, jak wykładnia powinna przebiegać³⁵. Z drugiej strony, argumentuje się, że teza, iż refleksja nad wykładnią prawa wymaga odrzucenia perspektywy zewnętrznej na rzecz perspektywy wewnętrznej, jest zbyt radykalna³⁶, zaś „poszczególne perspektywy metodologiczne, z jakich może być ujmowany dyskurs interpretacyjny, będą się zarówno przeplatały wzajemnie, jak i nakładały na siebie”³⁷.

Abstrahując od powyższej kontrowersji, w tej pracy będzie przyjęta perspektywa wewnętrzna w tym sensie, że realizacja wykładni zgodnej będzie postrzegana jako działalność sterowana normami (a nie wyrażająca jedynie regularność pewnych zachowań), a normy te będą poddawane próbie odtworzenia i oceny.

Materiał badawczy

Materiał badawczy wykorzystany w pracy będą stanowić przede wszystkim:

- 1) orzecznictwo TS dotyczące obowiązku wykładni zgodnej, jak również innych zagadnień, które stanowią kontekst dla rekonstrukcji i oceny obowiązku wykładni zgodnej (w szczególności orzecznictwo dotyczące skuteczności dyrektyw, w tym odrzucenia horyzontalnego bezpośredniego skutku dyrektyw; orzecznictwo dotyczące ogólnych zasad prawa unijnego);
- 2) piśmiennictwo prawnicze z zakresu prawa unijnego (polskie i reprezentatywne zagraniczne), w szczególności piśmiennictwo prawnicze dotyczące obowiązku wykładni zgodnej oraz piśmiennictwo prawnicze dotyczące zagadnień, które stanowią kontekst dla analizy obowiązku wykładni zgodnej;

³⁵ Tak T. Spyra, *Granice...*, s. 23.

³⁶ Jak się wskazuje, wykładnia rozumiana apragmatycznie (tj. w sensie rezultatu czynności zmierzających do ustalenia znaczenia i zakresu interpretowanego tekstu) oraz jej wpływ na zachowanie członków grupy może być postrzegana z perspektywy zewnętrznego obserwatora. Por. K. Płeszka, *Wykładnia...*, s. 41.

³⁷ Por. K. Płeszka, *Wykładnia...*, s. 41.

- 3) piśmiennictwo prawnicze z zakresu prawa konstytucyjnego, w szczególności dotyczące obowiązku wykładni prawa krajowego w zgodzie z konstytucją oraz piśmiennictwo prawnicze z zakresu prawa międzynarodowego, w szczególności dotyczące obowiązku wykładni prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym;
- 4) wybrane piśmiennictwo teoretycznoprawne, w tym w szczególności z zakresu teorii wykładni;
- 5) orzecznictwo sądów polskich (w szczególności SN i sądów administracyjnych) oraz orzecznictwo TK dotyczące wykładni zgodnej oraz komentujące je piśmiennictwo prawnicze.

Szkic porządku rozważań

Praca została podzielona na sześć części. W części I zostały omówione jej zasadnicze założenia metodologiczne, w tym uzasadnienie wyboru tematu pracy, jej cele i podstawowe zagadnienia badawcze, przyjęte perspektywy projektowanej analizy oraz materiał badawczy wykorzystany w pracy. Ustaleniom tym towarzyszą podstawowe założenia pojęciowe przyjęte w toku prowadzonych rozważań.

W części II zostanie zawarty krótki przegląd tych technik interpretacyjnych, które polegają na wykładni normy niższego rzędu w świetle normy wyższego rzędu. W szczególności w zwięzły sposób zostaną omówione: wykładnia prawa krajowego w zgodzie z konstytucją, wykładnia prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym, wykładnia prawa unijnego w zgodzie z prawem pierwotnym oraz prawem międzynarodowym. W toku prowadzonych tu rozważań zasadnicze znaczenie będzie miało pytanie, czy (i w jakim zakresie) wskazane techniki interpretacyjne mogą służyć jako przedmiot odniesienia dla analizy obowiązku wykładni zgodnej.

W części III obowiązek wykładni zgodnej zostanie zaprezentowany jako instrument realizacji zasady efektywności prawa unijnego, którego geneza, ewolucja i miejsce w unijnym porządku prawnym są determinowane wymogiem i uwarunkowaniami realizacji (zasady) efektywności kształtowanej w orzecznictwie TS. Po uwagach dotyczących genezy obowiązku wykładni zgodnej (pkt III.1) obowiązek ten będzie analizowany w dwóch zasadniczych kontekstach: pierwszy z nich (pkt III.2) będzie stanowić relacja obowiązku wykładni zgodnej do innych instrumentów zapewniania efektywności prawa unijnego (zasady bezpośredniego skutku, pierwszeństwa, odpowiedzialności

odszkodowawczej państw członkowskich za naruszenie prawa unijnego), drugi: zasada efektywnej ochrony sądowej (pkt III.3). W toku prowadzonych rozważań analizie zostaną poddane w szczególności pytania:

- na czym polega odrębność (autonomiczność) wykładni zgodnej, w szczególności względem zasady bezpośredniego skutku oraz zasady pierwszeństwa; według jakich kryteriów należy dokonywać demarkacji w tym zakresie;
- czy orzecznictwo TS pozwala na rekonstrukcję (spójnego) modelu powoływania (stosowania) prawa unijnego; co stanowi jego uzasadnienie; jakie jest miejsce w jego ramach dla obowiązku wykładni zgodnej; jakie alternatywne propozycje konceptualizacji powoływania (stosowania) prawa unijnego konstruowane w doktrynie przedmiotu Trybunał Sprawiedliwości odrzuca;
- czy ewolucja obowiązku wykładni zgodnej w orzecznictwie TS pozwala dostrzec wzrost znaczenia wykładni zgodnej w relacji do innych instrumentów zapewniania efektywności prawa unijnego;
- w jaki sposób można zrekonstruować obowiązek wykładni zgodnej – instrument realizacji zasady efektywnej ochrony sądowej uprawnień unijnych.

W części IV zostaną wyróżnione i poddane analizie elementy obowiązku wykładni zgodnej, w szczególności: adresaci, przedmiot, treść, wzorce i granice obowiązku wykładni zgodnej. Rozważania będą obejmować także podstawy prawne obowiązku wykładni zgodnej, jego funkcje oraz skutki braku jego realizacji.

Zasadnicze znaczenie z punktu widzenia celów pracy ma rozdział poświęcony treści obowiązku wykładni zgodnej (rozdział 4). Wnioski wynikające z prowadzonej tu analizy będą prowadzić do próby rekonstrukcji treści obowiązku wykładni zgodnej na gruncie reguł wykładni uznanych w polskim porządku prawnym.

W ramach rozdziału dotyczącego treści obowiązku wykładni zgodnej zostanie podjęta także próba rekonstrukcji – w ujęciu modelowym – obowiązku wykładni zgodnej w kontekście stosowania prawa. Model realizacji obowiązku wykładni zgodnej w procesie stosowania prawa będzie miał w szczególności na celu przedstawienie i zaakcentowanie istotnej zależności pomiędzy realizacją obowiązku wykładni zgodnej a takimi etapami procesu stosowania prawa (w sprawie unijnej) jak: ustalenie zakresu zastosowania prawa unijnego, wykładnia prawa unijnego (wzorca wykładni) itd.

Poszczególne wzorce wykładni zgodnej zostaną omówione w rozdziale 5. W tym względzie należy zaznaczyć, że obowiązek wykładni zgodnej jest omawiany zazwyczaj w kontekście skuteczności dyrektyw unijnych. Celem rozważań tej części pracy będzie zatem uzupełnienie prezentowanych analiz poprzez ujęcie obowiązku wykładni zgodnej także w kontekście innych niż dyrektywy źródeł prawa unijnego, w tym ogólnych zasad prawa unijnego, czy niewiążących aktów prawa unijnego³⁸. Warto przy tym zauważyć, że w dotychczasowym orzecznictwie Trybunału obowiązek wykładni zgodnej w sposób wyraźny został odniesiony do niektórych jedynie regulacji unijnych. Istotne będzie zatem wypracowanie ogólnych kryteriów pozwalających na stwierdzenie, kiedy (w odniesieniu do jakiego aktu prawa unijnego) obowiązek wykładni zgodnej ma zastosowanie.

W orzecznictwie ostatniej dekady TS określa obowiązek wykładni zgodnej jako „zasadę” „nierozzerwalnie związaną z systemem traktatu”, służącą zapewnieniu „pełnej skuteczności prawa Unii”, co można po- wiązać m.in. z rozszerzeniem zakresu wzorców wykładni zgodnej, jakie dokonało się w toku ewolucji orzecznictwa TS. Niezależnie jednak od tego kierunku ewolucji obowiązku wykładni zgodnej, pozostaje on szczególnie relewantny w obszarze dyrektyw. W tym zakresie koncentrują się także, wciąż sporne, swoiste problemy. Będą one przedmiotem rozważań w pkt IV.5.2.

Komplementarny wobec rozdziału dotyczącego treści obowiązku wykładni zgodnej jest rozdział dotyczący granic wykładni zgodnej. W rozdziale 6 zostanie podjęta próba analizy wykładni *contra legem*, jako kryterium wyznaczającego granicę obowiązku wykładni zgodnej w kontekście teoretycznoprawnym, w szczególności w aspekcie teoretycznoprawnych ustaleń dotyczących językowej granicy wykładni. Dodatkowo zostanie podjęta próba prezentacji rozumienia wykładni *contra legem* przy założeniu językowej granicy wykładni jako granicy argumentacyjnej (tzn. przy założeniu argumentacyjnej procedury jej wyznaczania). Ustalenia w tym względzie będą prowadzić do podjęcia próby „zintegrowania” rozważań wokół wykładni zgodnej oraz

³⁸ Już w tym miejscu należy zaznaczyć, że treść obowiązków interpretacyjnych w odniesieniu do niewiążących aktów prawa unijnego jest odmienna od treści obowiązków interpretacyjnych w odniesieniu do wiążących aktów tego prawa; a zatem, obowiązki interpretacyjne organów krajowych w odniesieniu do niewiążących aktów prawa unijnego powinny być odróżniane od „obowiązku wykładni zgodnej”.

„pluralistycznych” koncepcji dotyczących relacji prawa unijnego i krajowego (w szczególności tych koncepcji, które podkreślają konieczność postrzegania relacji między TS a sądami krajowymi w kontekście „dyskursu” oraz postulują konieczność ujednolicenia reguł jego prowadzenia).

W części V rozważania będą się koncentrować na polskiej praktyce orzeczniczej w zakresie realizacji obowiązku wykładni zgodnej. W rozdziale 2 zostanie przeprowadzona analiza wykładni zgodnej w praktyce sądów polskich (w szczególności SN oraz sądów administracyjnych). W rozdziale 3 zostanie dokonana analiza wykładni zgodnej w praktyce polskiego TK.

Pracę zakończy część VI stanowiąca podsumowanie dokonanych ustaleń.

Ustalenia terminologiczne

Powyższe założenia metodologiczne powinny być uzupełnione krótkim odniesieniem do zagadnień pojęciowych. Chodzi tu w szczególności o kluczowe dla przedmiotowych rozważań pojęcie „wykładni prawa”.

Ustalenia pojęciowe w tej kwestii nie są rzeczą prostą. Z jednej strony, należy bowiem zauważyć, że określenie, czym jest wykładnia prawa, zależy od przyjętej koncepcji wykładni – formułując wypowiedź, czym jest (jak będzie rozumiana) wykładnia prawa trudno zatem abstrahować od określonej koncepcji wykładni³⁹. Z drugiej strony, opowiedzenie się za określoną koncepcją wykładni oznaczałoby konieczność przyjęcia jej siatki terminologicznej oraz podstawowych założeń (także filozoficzno-prawnych), a tym samym postrzeganie „wykładni prawa” przez (jedną) określoną perspektywę badawczą. W celu uchylecia się od takich konsekwencji, można – formułując odpowiedź na pytanie, jak w toku tych rozważań będzie rozumiana wykładnia

³⁹ Taką obserwacją można, jak się wydaje, tłumaczyć wiele nieporozumień pojawiających się w wymianie poglądów na temat wykładni (jej reguł) – nierzadko jej uczestnicy używają równobrzmiących pojęć, ale znaczenia, które im przypisują (często w sposób nieeksplicytowany – co jest zasadniczym powodem nieporozumień), są różne. Przykładem może tu być np. stwierdzenie: „sąd krajowy nie dokonuje wykładni prawa unijnego” (wypowiadane w literaturze przedmiotu), co zakłada, jak się wydaje, rozumienie wykładni przyjęte na gruncie koncepcji wykładni J. Wróblewskiego (wyróżniającego kategorię „bezpośredniego rozumienia”). W świetle innych koncepcji wykładni, np. koncepcji derywacyjnej, powyżej cytowana wypowiedź nie byłaby zaś prawdziwa.

prawa – przyjmując określoną konwencję pojęciową w istotnym zakresie odpowiadającą, jak się wydaje, intuicjom pojęciowym występującym w praktyce interpretacyjnej oraz szczegółowych naukach prawnych, a jednocześnie nawiązującą do ustaleń koncepcji wykładni zajmującej poczesne miejsce w polskiej kulturze prawnej⁴⁰.

W świetle takich założeń „wykładnia prawa” będzie rozumiana tu jako ustalanie znaczenia norm prawnych (zawartych w tekście prawnym). Z takim ujęciem wiąże się rozróżnienie między normą prawną a przepisem prawnym⁴¹, które co do zasady będzie uwzględniane w formułowanych tu wypowiedziach.

Należy przy tym wspomnieć, że „wykładnia prawa” może być rozumiana w znaczeniu pragmatycznym i apragmatycznym. W tym pierwszym oznacza zespół pewnych czynności odnoszących się do określonych wyrażań, w drugim – rezultat tych czynności⁴². Należy zauważyć, że zarówno w wypowiedziach doktryny, jak i praktyce interpretacyjnej termin „wykładnia prawa” używany jest w obu znaczeniach (co można odróżnić zważywszy na kontekst wypowiedzi)⁴³. W toku poniższych rozważań termin „wykładnia prawa” będzie używany przede wszystkim w znaczeniu pragmatycznym, tj. w odniesieniu do czynności (interpretacyjnych) podejmowanych w celu rekonstrukcji (ustalenia znaczenia) normy prawnej. Czasem jednak pojęcie to będzie używane w znaczeniu apragmatycznym. Przesądzający będzie tu kontekst słowny danej wypowiedzi.

Inne istotne rozróżnienie – relewantne w ramach pojęcia „wykładni prawa” w ujęciu pragmatycznym – odnosi się do zakresu czynności obejmowanych pojęciem wykładni prawa. Formułowane są w tym zakresie różne ujęcia⁴⁴. W toku poniższych rozważań

⁴⁰ Mowa o derywacyjnej koncepcji wykładni prawa. Jej aktualna wersja jest zawarta w pracy M. Zielińskiego, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, wyd. 6, Warszawa 2012 (por. także wyd. 5 i 4 tej pracy, powoływane w toku prowadzonej tu analizy). Koncepcja ta, obok semantycznej intensjonalnej koncepcji wykładni prawa J. Wróblewskiego (określanej jako koncepcja „klaryfikacyjna”), wydaje się mieć zasadnicze znaczenie dla kształtowania rozumienia wykładni prawa w szczegółowych naukach prawnych oraz praktyce interpretacyjnej w Polsce.

⁴¹ To rozróżnienie nawiązuje do derywacyjnej koncepcji wykładni. Por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, wyd. 6, s. 14.

⁴² Por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, wyd. 6, s. 43.

⁴³ Por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, wyd. 6, s. 43–44.

⁴⁴ Por. np. stanowisko M. Zielińskiego, który wyróżnia ujęcie węższe (*sensu stricto*) pojęcia „wykładnia prawa” – odnosząc je do czynności związanych z rozumieniem tekstów prawnych, oraz ujęcie szersze (*sensu largo*) – odnosząc je nie tylko do czyn-

termin „wykładnia prawa” będzie używany w odniesieniu do czynności zmierzających do ustalenia znaczenia normy prawnej (rekonstruowanej z przepisów prawnych (tekstu prawnego)). Reguły określające i porządkujące takie czynności będą określane regułami wykładni (regułami interpretacyjnymi). Obok reguł wykładni (reguł interpretacyjnych) będzie używane także pojęcie „reguł inferencyjnych” – te będą dotyczyć wnioskowań, na podstawie których z norm odtworzonych z tekstu prawnego ustalane są (uznawane są za obowiązujące) inne normy (wnioskowania z norm o normach)⁴⁵. Co do zasady rozróżnienie to będzie zachowane, będzie się wyrażać tym, że przez pojęcie „czynności interpretacyjne” będą rozumiane co do zasady czynności dotyczące wykładni prawa; wyjątkowo pojęcie to będzie rozumiane szerzej, obejmując także wnioskowania z norm o normach.

Krótkiego komentarza wymaga także kwestia terminologii używanej dla oznaczenia obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym w literaturze przedmiotu oraz orzecznictwie sądowym.

Dla oznaczenia wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym stosowane są różne terminy, m.in.: „wykładnia zgodna”, „wykładnia prounijna”, „wykładnia zgodna z prawem UE”, „wykładnia zgodna z prawem unijnym”, „wykładnia przyjazna prawu unijnemu”. Przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony powszechnie stosowany był także termin „wykładnia prowspólnotowa” (czy też „wykładnia zgodna z prawem WE”), który – wraz wejściem w życie Traktatu z Lizbony⁴⁶ – stracił swoją adekwatność. W literaturze przedmiotu dla oznaczenia wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym używane jest także wyrażenie „skutek pośredni” („zasada skutku pośredniego”) – co można powiązać z terminem *indirect effect* rozpowszechnionym w literaturze anglojęzycznej. Warto również zwrócić uwagę, że w niektórych przypadkach termin używany na oznaczenie wykładni zgodnej ma szerszy zakres, tj. odnosi się

ności związanych z rozumieniem tekstów prawnych, lecz także do czynności polegających na „wywnioskowywaniu z norm odtworzonych z tekstu prawnego innych norm”. Por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, wyd. 6, s. 44.

⁴⁵ Por. Z. Ziemiński (w:) *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997, s. 194. Jak się wskazuje, problemy inferencyjne dotyczą w istocie nie interpretacji, lecz walidacji (obowiązywania normy). Tak M. Zieliński, *Wykładnia...*, wyd. 6, s. 46–47.

⁴⁶ Por. uwagę poniżej.

nie tylko do – wynikającej z unijnego obowiązku – wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym, lecz także do wykładni wykraczającej poza zakres takiego obowiązku. Taki sens ma np. pojęcie „wykładna przyjazna prawu europejskiemu (unijnemu)” używane w orzecznictwie TK⁴⁷.

Należy także odnotować określenia (obowiązku) wykładni zgodnej, jakie są używane w obcojęzycznej literaturze przedmiotu. W opracowaniach anglojęzycznych stosowane są m.in. takie określenia, jak: *indirect effect*, *the principle of indirect effect*, *consistent interpretation*, *interpretation of national law in conformity with the requirements of Union law*, *principle of purposive interpretation*, *conforming interpretation*, *Von Colson principle*. W piśmiennictwie francuskim używany jest zwrot „*interprétation conforme*”. W literaturze niemieckiej początkowo posługiwano się pojęciem „*richtlinienkonforme Auslegung*”, co odnosiło się (zgodnie z wcześniejszym orzecnictwem TS) do wykładni prawa krajowego zgodnie z dyrektywami. Następnie przyjął się termin „*gemeinschaftskonforme Auslegung*” (który odpowiadałby polskiemu określeniu „wykładnia prowsólnotowa”). Obecnie, obok pojęcia „*richtlinienkonforme Auslegung*”, używane są takie terminy, jak: *richtlinienkonforme Interpretation*, *EU-rechtskonforme Auslegung*, *unionsrechtskonforme Auslegung*.

W niniejszym opracowaniu na oznaczenie wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem UE będzie używany termin „wykładnia zgodna” albo „wykładnia prounijna”.

Należy także odnotować ogólne zmiany w stosowanej terminologii będące konsekwencją wejścia w życie Traktatu z Lizbony. Skutkiem wejścia w życie Traktatu z Lizbony było zniesienie struktury filarowej UE oraz „przejęcie” Wspólnoty Europejskiej przez Unię Europejską. Wspólnota Europejska przestała istnieć, a jej następcą prawnym stała się Unia Europejska (art. 1 akapit trzeci TUE). Po wejściu w życie Traktatu z Lizbony nie jest zatem właściwe rozróżnianie prawa unijnego i wspólnotowego, stąd w pracy tej używany będzie termin „prawo unijne”, co do zasady także w kontekstach problemów i powoływanych wypowiedzi, w których uprzednio używany był termin „prawo wspólnotowe” – chyba że ze względu na analizowane problemy oraz treść przytaczanych wypowiedzi stosowne jest zachowanie odniesień do „prawa wspólnotowego”. W szczególności

⁴⁷ Por. szerzej na ten temat pkt V.3.2.2.1.

przy referowaniu orzeczeń wydanych przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony będą używane określenia, jakie były w nich stosowane, adekwatne do obowiązującego wówczas stanu prawnego. W niektórych kontekstach odniesieniu do prawa unijnego będzie towarzyszyć wzmianka akcentująca uprzednie odniesienie do prawa wspólnotowego (lub odwrotnie), w niektórych przypadkach będzie też stosowana podwójna numeracja przepisów traktatowych (odnosząca się zarówno do TWE, jak i TFUE).

Część II

Zagadnienia wstępne

Analiza obowiązku wykładni zgodnej powinna zostać poprzedzona zwięzłym przywołaniem takich konstrukcji prawnych, jak wykładnia prawa krajowego zgodnie (w zgodzie) z konstytucją, wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym oraz wykładnia prawa unijnego (prawa pochodnego) zgodnie z prawem pierwotnym oraz prawem międzynarodowym¹. Konstrukcje te opierają się zasadniczo na założeniu, że normy niższego rzędu powinny być wykładane w świetle norm wyższego rzędu. W ten sposób unika się (potencjalnych) sprzeczności pomiędzy normami, zapewniając jednocześnie systemową spójność zachodzących między nimi relacji. Z takim ujęciem związane jest zwykle założenie, że uznanie (orzeczenie o) niezgodności danej regulacji z normą wyższego rzędu musi mieć charakter *ultima ratio* i powinno być każdorazowo poprzedzone próbą dokonania wykładni danej regulacji w zgodzie z normą wyższego rzędu.

Przywołując w poniższych uwagach wspomniane wyżej techniki interpretacyjne, należy jednocześnie odnotować, że obowiązek wykładni zgodnej pozostaje autonomiczną konstrukcją prawną prawa unijnego, odnoszącą się do szczególnej relacji prawa krajowego i unijnego. W szczególności, jak będzie to wykazywane w rozważaniach tej części pracy, inne są podstawy normatywne, na gruncie których uzasadnianie są omawiane tu techniki interpretacyjne. Ponadto zasadnicze elementy omawianych tu konstrukcji prawnych, jak np. treść

¹ Do wskazanych wyżej technik interpretacyjnych w kontekście wprowadzenia do analiz dotyczących obowiązku wykładni zgodnej nawiązują m.in. S. Prechal, *Directives in EC Law*, Oxford 2005, s. 180–184, dalej jako „*Directives...*”; G. Betlem, *The Doctrine of Consistent Interpretation: Managing Legal Uncertainty*, Oxford Journal of Legal Studies 2002, vol. 22, s. 397–399; M. Szpunar, *Odpowiedzialność podmiotu prywatnego z tytułu naruszenia prawa wspólnotowego*, Warszawa 2008, s. 166–167. Por. w szczególności przywoływane tam (S. Prechal, *Directives...*, s. 180–183; G. Betlem, *The Doctrine...*, s. 398) przykłady wykładni prawa krajowego zgodnie z konstytucją oraz wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym w odniesieniu do wybranych państw członkowskich UE.

i granice wskazanych obowiązków interpretacyjnych, nie są wolne od kontrowersji, co ogranicza przydatność wspomnianych technik interpretacyjnych jako odniesień dla formułowania wniosków odnośnie do obowiązku wykładni zgodnej. Stąd też wskazane konstrukcje prawne oraz ich analizy wypracowane w doktrynie mogą jedynie (i to w ograniczonym zakresie) inspirować refleksje wokół obowiązku wykładni zgodnej, nie powinny jednak stanowić źródła założeń przyjmowanych *a priori* w odniesieniu do tego obowiązku. Z zastrzeżeniem powyższej uwagi, warto pokrótce odnieść się do wskazanych wyżej mechanizmów interpretacyjnych.

Rozdział 1

Wykładnia prawa krajowego w zgodzie z konstytucją

Uwagi ogólne

Wykładnia ustaw (innych aktów normatywnych) w zgodzie z konstytucją polega na przyjęciu takiej wykładni określonej regulacji ustawy, która pozwala uznać ją za zgodną z obowiązującymi normami konstytucyjnymi. Celem tej wykładni jest uwzględnienie wartości konstytucyjnych na płaszczyźnie ustawowej. Wykładnia ta może harmonizować normatywną treść ustaw z konstytucją, może też służyć zapobieganiu luk w prawie¹. Taka metoda interpretacyjna jest od dawna uznawana w wielu systemach prawnych². Współcześnie uważana jest za koncepcję powszechnie przyjętą w orzecznictwie europejskich trybunałów konstytucyjnych³. W doktrynie wskazuje się, że ze względu na zróżnicowanie charakteru aktów ustawodawczych oraz reguł ich

¹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności – wybrane problemy*, Kraków 2003, s. 213.

² Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 213 i powoływany tam H. Simon, *Die verfassungskonforme Gesetzauslegung*, *Europäische Grundrechte – Zeitschrift* 1974, nr 85. Jak się wskazuje, najwcześniej (już w I poł. XIX wieku) ukształtowała się w północno-amerykańskim orzecznictwie konstytucyjnym, zarówno w orzecznictwie federalnego Sądu Najwyższego, jak i sądów niższych instancji. Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 213; P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny a wykładnia ustaw w zgodzie z Konstytucją (w:) Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, red. S. Wronkowska, Kraków 2005, s. 70. W prawie kontynentalnym pierwowzoru wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją upatruje się w Landrechcie pruskim. Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 214 i powoływany tam K.A. Bettermann, *Die verfassungskonforme Auslegung. Grenzen und Gefahren*, Heidelberg 1986, s. 16.

³ Por. D. Rousseau, *Sądownictwo konstytucyjne w Europie*, Warszawa 1999, s. 74; Z. Czeszejko-Sochacki, *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce na tle porównawczym*, Warszawa 2003, s. 409.

wykładni, wykładnia w zgodzie z konstytucją może przybierać różne formy⁴. W systemie amerykańskim sposób posługiwania się tego rodzaju wykładnią jest istotnie związany z rolą przypisywaną sędziom sprawującym wymiar sprawiedliwości. W systemach opartych na generalno-abstrakcyjnej kontroli konstytucyjności norm zakres posługiwania się wykładnią w zgodzie z konstytucją jest z reguły węższy, co wiąże się przede wszystkim z odmienną rolą ustawy w systemie źródeł prawa⁵.

Wykładnię ustaw w zgodzie z konstytucją uzasadnia się hierarchiczną nadrzędnością konstytucji i koniecznością zagwarantowania jej pierwszeństwa⁶. Wskazuje się także na konieczność zachowania jednolitości i spójności systemu prawa – względ ten nakazuje harmonizację wszystkich elementów systemu, która powinna się odbywać z uwzględnieniem nadrzędnego charakteru konstytucji⁷. Nakaz wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją konkretyzuje się, precyzując, iż – w sytuacji gdy istnieje kilka możliwych sposobów wykładni regulacji ustawy – należy wyeliminować ten, który prowadzi do ustalenia treści normy ustawowej sprzecznie z normami konstytucji⁸.

Granicą dla dokonywania wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją jest zakaz stanowienia prawa, innymi słowy, wykładnia ta nie powinna mieć charakteru prawotwórczego⁹. Jednocześnie zauważa się, że granice oddzielające wykładnię ustaw w zgodzie z konstytucją od stanowienia prawa nie są w sposób jednoznaczny wytyczone¹⁰. Ich przekroczenie może w efekcie prowadzić do wkraczania przez sąd konstytucyjny w kompetencje władzy ustawodawczej, co staje się problematyczne na gruncie zasady podziału władzy¹¹. Ponadto, jak się podnosi, dokonywana przez sąd konstytucyjny wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją – określająca wiążący sądy sposób rozumienia regulacji ustawy – może prowadzić do nieuprawnionego wkraczania przez sąd konsty-

⁴ Por. R.S. Summers, *Statutory Interpretation in the United States* (w:) *Interpreting Statutes: A Comparative Study*, red. N. MacCormick and R.S. Summers, Aldershot, Brookfield USA, Hong Kong–Singapore–Sydney 1991, s. 447 i n., powoływany za P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 213.

⁵ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 214.

⁶ Por. R.S. Summers, *Statutory...*, s. 444.

⁷ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 214.

⁸ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 214.

⁹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 215.

¹⁰ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 217.

¹¹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 218–219.

tucyjny w rolę zastrzeżoną dla sądów sprawujących wymiar sprawiedliwości¹². W świetle takich uwarunkowań w literaturze przedmiotu formułuje się postulat ostrożności w sięganiu przez sąd konstytucyjny po wykładnię ustaw w zgodzie z konstytucją¹³. Zaznacza się także, że w praktyce wielu państw (tytułem przykładu podaje się tu Niemcy, Włochy, Hiszpanię, Węgry) omawiana technika interpretacyjna wywołała wiele kontrowersji, w szczególności jej stosowanie przez sąd konstytucyjny wywołało krytykę i brak akceptacji innych najwyższych organów sądowych¹⁴.

Od wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją odróżnia się tzw. wykładnię zorientowaną na konstytucję (wykładnię „prokonstytucyjną”, „zorientowaną konstytucyjnie”)¹⁵. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że oznacza ona taką wykładnię regulacji ustawowych, która – w sytuacji gdy interpretator dysponuje pewnym zakresem swobody interpretacyjnej – uwzględnia w jak największym stopniu realizację konstytucyjnych wartości. Chodzi tu przede wszystkim o oddziaływanie („promieniowanie”) konstytucji, a w szczególności praw podstawowych, na stosowanie i interpretację wszystkich przepisów prawa¹⁶. Jak się wskazuje, wykładnia zorientowana na konstytucję („prokonstytucyjna”) polega na tym, że organ dokonujący interpretacji powinien uwzględniać – w możliwie największym stopniu – normy, zasady i wartości konstytucyjne. Wykładnia ta ma bowiem służyć możliwie pełnej i efektywnej realizacji celów i wartości, które wyznacza ustawa zasadnicza, a szczególnie te jej przepisy, które dotyczą praw i wolności jednostki¹⁷. Zaznacza się, że normy konstytucji nie pełnią w tym przypadku roli kryterium kontroli, ale są wskazaniem interpretacyjnym, które nadaje wszystkim regułom wykładni jeden cel: „maksymalne” dostosowanie norm prawnych do treści konstytucji¹⁸. Wskazuje się, że

¹² Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 218–219 i powoływany tam K.A. Bettermann, *Die verfassungskonforme Auslegung...*, s. 48–49.

¹³ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 218.

¹⁴ Por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 70–71.

¹⁵ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 214; P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 82–85. Jak się zaznacza, rozróżnienie to wypracowano w literaturze niemieckiej, por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 82 i powoływany tam A. Vosskuhle, *Theorie und Praxis der verfassungskonformen Auslegung von Gesetzen durch Fachgerichte*, *Archiv des Öffentlichen Rechts* 2000, t. 125, s. 180–181.

¹⁶ Por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 82.

¹⁷ Por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 82–83.

¹⁸ Por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 83.

o ile dopuszczalność dokonywania przez trybunał konstytucyjny wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją jest powszechnie uznana, o tyle dokonywanie wykładni ustaw zorientowanej na realizację wartości konstytucyjnych przypisuje się raczej organom stosującym prawo¹⁹. Z omawianym rozróżnieniem wydaje się być powiązana kontrowersja dotycząca postrzegania roli trybunału konstytucyjnego; w doktrynie stawia się bowiem pytanie, czy rola trybunału konstytucyjnego powinna ograniczać się do zapewniania, aby konstytucja nie była naruszana oraz do eliminowania jej naruszeń, czy też rola ta może (powinna) obejmować dążenie do maksymalnie efektywnej realizacji norm, zasad i wartości konstytucyjnych²⁰. Co istotne, jak się zaznacza w literaturze przedmiotu, w praktyce wyznaczenie granic między tymi dwoma rodzajami wykładni w wielu wypadkach nie jest łatwe²¹.

Wykładnia w zgodzie z Konstytucją RP

Wykładnia ustaw (oraz innych aktów normatywnych) zgodnie z konstytucją jest uznaną techniką interpretacyjną w polskim porządku prawnym²². Pozostaje akceptowana tak na gruncie orzecznictwa, jak i wypowiedzi prezentowanych w literaturze przedmiotu. Należy jednocześnie podkreślić, że wykładnia ustaw (innych aktów normatywnych) z konstytucją to metoda stosowana zarówno przez TK, jak i przez sądy oraz inne organy stosujące prawo²³. Zasadniczo odmienne są jednak jej konsekwencje w zależności od tego, czy dokonuje jej TK, czy inny organ²⁴. Warto w tym miejscu zauważyć, że w każdym z wy-

¹⁹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 214–215 i powoływany tam K. Schleich, *Bundesverfassungsgericht*, München 1991, s. 233.

²⁰ Por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 85.

²¹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 215; P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 83.

²² W doktrynie wskazuje się, że na jej rozumienie wywarło szczególny wpływ ukształtowanie tej instytucji na gruncie systemu prawa niemieckiego, por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 70.

²³ Jak zaznacza TK, „metoda wykładni w zgodzie z Konstytucją» nie jest [...] specyfiką rozumowania Trybunału Konstytucyjnego, jako że konieczność jej respektowania odnosi się do wszystkich organów państwowych”. Por. wyrok TK z 15 grudnia 2008 r., P 57/07. Por. także wyrok TK z 8 maja 2000 r., SK 22/99; orzeczenie z 3 grudnia 1996 r., K 25/95.

²⁴ Jak wskazuje TK, „jedynie Trybunał Konstytucyjny jest prawnie umocowany do orzekania – w sentencji wyroku i z mocą powszechnie obowiązującą – o tym, jakie jest zgodne z Konstytucją rozumienie normy prawnej”. Por. wyrok TK z 15 grudnia 2008 r., P 57/07. Należy zaznaczyć, że w takim kontekście omawiana metoda wykładni wiąże się z kontrowersyjnym zagadnieniem tzw. orzeczeń interpretacyjnych. Szersze omówienie

mienionych przypadków inny jest kontekst dokonywanej wykładni. Dokonywanie wykładni w zgodzie z konstytucją przez TK jest powiązane z hierarchiczną kontrolą norm²⁵. Dokonywanie wykładni w zgodzie z konstytucją w przypadku innych organów ma miejsce w ramach stosowania prawa w konkretnych przypadkach²⁶.

Poniższe uwagi – porządkowane wokół kluczowych zagadnień dotyczących tej konstrukcji prawnej (w szczególności jej podstaw, treści i granic) – będą się koncentrować przede wszystkim na stanowisku TK oraz na wypowiedziach doktryny (postrzeganie wykładni w zgodzie z konstytucją w orzecznictwie sądów zostanie tu jedynie wzmiankowane). Należy przy tym zaznaczyć, że zakres tej pracy nie pozwala na pogłębioną analizę referowanych zagadnień. Stąd też poniższe uwagi ograniczą się do zwięzłego przedstawienia stanowisk TK oraz doktryny prezentowanych odnośnie do omawianej problematyki, bez próby dokonania ich oceny.

Nakaz wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją TK wywodzi z zasady nadrzędności Konstytucji w systemie prawa Rzeczypospolitej Polskiej (wyrażonej w art. 8 ust. 1 Konstytucji RP). Jak stwierdził w wyroku z 15 grudnia 2008 r., P 57/07: „«metoda wykładni w zgodzie z Konstytucją» nie jest [...] specyfiką rozumowania Trybunału Konstytucyjnego, jako że konieczność jej respektowania odnosi się do wszystkich organów państwowych i wynika z nadrzędności Konstytucji w systemie prawa Rzeczypospolitej Polskiej (art. 8 ust. 1 Konstytucji RP).” W tym kontekście TK przywołuje także zasadę niesprzeczności systemu prawnego²⁷. W orzecznictwie TK jako uzasadnienie metody wykładni w zgodzie z konstytucją wskazuje się także domniemanie konstytucyjności ustaw²⁸. W doktrynie zaznacza się, że domniemanie to ma nie tylko

tej kwestii przekracza ramy tego opracowania. Odnośnie do „orzeczeń interpretacyjnych” por. m.in. A. Józefowicz, *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, PiP 1999, z. 11, s. 29 i n.; J. Trzeciński, *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, PiP 2002, z. 1, s. 3 i n.; K. Pietrzykowski, *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, Prz. Sąd. 2004, nr 3, s. 15 i n. Por. także na ten temat P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 216–220; A. Bator, A. Kozak, *Wykładnia prawa w zgodzie z Konstytucją* (w:) *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, red. S. Wróńska, Kraków 2005, s. 45–46 oraz P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 68, 76–78, 86–87.

²⁵ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 217.

²⁶ Por. A. Bator, A. Kozak, *Wykładnia...*, s. 44–45.

²⁷ Por. postanowienie TK z 12 lutego 2008 r., P 62/07; wyrok TK z 28 kwietnia 1999 r., K 3/99.

²⁸ Por. wyrok z 28 kwietnia 1999 r., K 3/99; postanowienie TK z 1 grudnia 2010 r., SK 50/07; wyrok z 20 kwietnia 2011 r., Kp 7/09.

stanowiąc gwarancję hierarchicznej zgodności norm i pewności prawa, lecz także zagwarantować odpowiednią pozycję ustrojową ustawodawcy²⁹. Trybunał Konstytucyjny ma obowiązek poszukiwania zgodnego z Konstytucją RP znaczenia kontrolowanych przepisów, tzw. ratowania przepisu przed stwierdzeniem jego niekonstytucyjności³⁰. Jak stwierdził TK w wyroku z 20 kwietnia 2011 r., Kp 7/09, powołując się na swoje wcześniejsze orzecznictwo: „orzeczenie o niekonstytucyjności przepisu ma charakter *ultimae rationis* i powinno być każdorazowo poprzedzone próbą dokonania jego wykładni w zgodzie z Konstytucją”. W tym sensie wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją jest uznawana za wyraz sędziowskiej powściągliwości³¹.

W odniesieniu do wykładni w zgodzie z konstytucją dokonywanej przez sądy – nakaz takiej wykładni TK uzasadnia ponadto, powołując przysługującą sądom na podstawie art. 8 Konstytucji RP, kompetencję do bezpośredniego stosowania ustawy zasadniczej³². Trybunał akcentuje jednocześnie, że dopiero gdy taka wykładnia zakończy się niepowodzeniem, powstaje możliwość przedstawienia sądowi konstytucyjnemu pytania prawnego³³.

Trybunał Konstytucyjny w wielu orzeczeniach precyzował, na czym polega „wykładnia zgodnie z konstytucją”. W wyroku z 15 grudnia 2008 r., P 57/07, stwierdził: „Trybunał stosuje powszechnie przyjęte w naszej kulturze prawnej reguły interpretacyjne, a oznacza to przede wszystkim wybór tego kierunku wykładni, spośród rysujących się wzajemnie «konkurujących» znaczeń przepisu, który jest zgodny z konstytucyjnymi normami i wartościami [...]”. Trybunał Konstytucyjny jest prawnie umocowany do orzekania [...] o tym, jakie jest zgodne z Konstytucją rozumienie normy prawnej, której znaczenie

²⁹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 219.

³⁰ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 216.

³¹ Por. L. Garlicki, *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w 2001 r.*, Prz. Sąd. 2001, nr 9, s. 82.

³² W wyroku z 10 lipca 2008 r., P 15/08, TK stwierdził: „Stosowanie Konstytucji przez sądy (art. 8 ust. 2 Konstytucji) nie ogranicza się tylko do ewentualnego orzekania na podstawie Konstytucji, stawiania pytań Trybunałowi Konstytucyjnemu (art. 193 Konstytucji), czy wreszcie przywracania konstytucyjności po stwierdzeniu niekonstytucyjności przez Trybunał (art. 190 ust. 4 Konstytucji), lecz obejmuje także powinność interpretacji w duchu konstytucyjnym przepisów przez nie stosowanych”. Por. także postanowienia TK: z 12 lutego 2008 r., P 62/07; z 29 listopada 2001 r., P 8/01; z 27 kwietnia 2004 r., P 16/03; z 30 maja 2005 r., P 14/04; z 1 czerwca 2010 r., P 38/09 oraz powoływane tam orzecznictwo.

³³ Por. np. postanowienie TK z 1 czerwca 2010 r., P 38/09.

nie jest jasne na podstawie tzw. bezpośredniego rozumienia przepisu prawnego. Trybunał Konstytucyjny rozstrzyga w ten sposób wątpliwości co do właściwej wykładni badanego przepisu tylko wówczas, gdy spośród rysujących się kierunków tej wykładni tylko jeden prowadzi do ustalenia treści normy prawnej zgodnej z Konstytucją³⁴. W wyroku z 28 kwietnia 1999 r., K 3/99, Trybunał wskazał, iż „zastosowaniu techniki wykładni ustawy w zgodzie z konstytucją należy przyznawać pierwszeństwo, bo koresponduje ona z domniemaniem konstytucyjności ustaw”³⁵.

Jak się wydaje, w świetle stanowiska TK wykładnia zgodnie z konstytucją ma zatem miejsce wówczas, gdy spośród hipotetycznych rezultatów wykładni można wyodrębnić ten, który pozostaje zgodny z konstytucją; nakaz dokonywania wykładni przepisów w zgodzie z konstytucją będzie oznaczać wówczas nakaz wyboru tego spośród uzyskanych rezultatów wykładni, który pozostaje zgodny z konstytucją³⁶.

Poglądy doktryny co do oceny „wykładni zgodnej z konstytucją” z punktu widzenia reguł wykładni, a w szczególności co do usytuowania analizowanej metody w świetle dyrektyw interpretacyjnych I i II stopnia nie są spójne³⁷. Niektórzy z autorów zaliczają ją do wykładni systemowej, inni do celowościowej, jeszcze inni wyrażają wątpliwość, czy metoda wykładni zgodnie z konstytucją jest odrębną i oryginalną techniką interpretacyjną, czy też stanowi „humbug znanych prawnikom dyrektyw, niejednolity zarówno pod względem przedmiotowym, jak i podmiotowym”³⁸. W doktrynie jest wyrażany także pogląd, że wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją ma charakter reguły II stopnia, tj. znajduje zastosowanie, o ile inne reguły interpretacyjne nie prowadzą do jednoznacznego rezultatu³⁹. Wskazuje się przy tym, że modelowy proces stosowania wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją składa się z dwóch etapów: ustalenia, że za pomocą innych metod wykładni nie można osiągnąć jednoznacznych rezultatów

³⁴ Por. także wyrok TK z 8 maja 2000 r., SK 22/99, tam cytowany.

³⁵ Por. także wyrok TK z 5 stycznia 1999 r., K 27/98.

³⁶ Podobne ujęcie wykładni zgodnie z konstytucją można odnaleźć w orzecznictwie sądowym. Por. np. uchwałę SN z 8 listopada 2000 r., III CZP 33/00, Mon. Prawn. 2001, nr 6, poz. 355.

³⁷ Por. A. Bator, A. Kozak, *Wykładnia...*, s. 44.

³⁸ Tak A. Bator, A. Kozak, *Wykładnia...*, s. 45.

³⁹ Tak P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 71.

oraz wyboru spośród możliwych znaczeń przepisu jednego (lub kilku) według kryterium zgodności z konstytucją⁴⁰. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że wątpliwości co do usytuowania analizowanej metody w świetle klasycznych kanonów wykładni są wyrażane także w literaturze zagranicznej. Najczęściej uznaje się ją za „odmianę wykładni systematycznej lub systematyczno-celowościowej”⁴¹. W szczególności wyraża się wątpliwość, czy ta „odmiana” wykładni może być rozpatrywana na tym samym poziomie co klasyczne kanony wykładni⁴². Podnosi się w tym względzie, że wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją stanowi specyficzny produkt procedury kontroli konstytucyjności⁴³.

Kwestią ściśle związaną z kwalifikacją „wykładni w zgodzie z konstytucją” na gruncie reguł wykładni jest zagadnienie jej granic. Wiele wypowiedzi w doktrynie granice omawianej metody wiąże z regułami wykładni językowej. Stwierdza się, że granicą wykładni w zgodzie z konstytucją są przyjęte w prawoznawstwie reguły wykładni, w szczególności reguły językowe, a TK nie powinien dokonywać takiej wykładni wbrew tym regułom⁴⁴. Wskazuje się, że podstawową przeszkodę posługiwania się omawianą techniką wykładni stanowi jednoznaczność językowa tekstu oraz ugruntowane reguły wykładni odniesione do brzmienia właściwych przepisów⁴⁵. Wyraża się obawę, że oddalanie się od wykładni językowej przepisu przy powołaniu się na ogólne klauzule konstytucyjne może prowadzić do niepewności prawa⁴⁶.

⁴⁰ Por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 71.

⁴¹ Por. T. Spyra, *Granice...*, s. 131 i literaturę tam powoływaną. W świetle przyjętych ustaleń terminologicznych co do reguł wykładni (por. pkt IV 4.3.2) chodzi tu zapewne o określenie wykładni zgodnej z konstytucją jako „odmiany wykładni systemowej lub systemowo-celowościowej”.

⁴² Por. J. Burmeister, *Die Verfassungsorientierung der Gesetzesauslegung (Verfassungskonforme Auslegung oder vertikale Normendurchdringung)*, Berlin und Frankfurt 1966, s. 63 i n., powoływany za: T. Spyra, *Granice...*, s. 131.

⁴³ Por. Zin-Wan Park, *Die verfassungskonforme Auslegung als richterliche Verfassungskonkretisierung*, Berlin 2000, s. 38, powoływany za: T. Spyra, *Granice...*, s. 131.

⁴⁴ Tak P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 216, 219, 244–245.

⁴⁵ Tak A. Bator, W. Kozak, *Wykładnia...*, s. 46. Autorzy określają jednocześnie takie stanowisko jako „opinię powszechnie podzielaną w literaturze i orzecznictwie”.

⁴⁶ Tak P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 79. Por. także M. Rączka, *Wykładnia prawa konstytucyjnego (w:) Wykładnia prawa i inne problemy filozofii prawa*, red. L. Morawski, Toruń 2005, s. 24, 40–41. Analiza i ocena tak formułowanych wątpliwości co do granic wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją przekraczałyby zakres tego opracowania, należy jednak odnotować, że wydają się one silnie zakorzenione w tych pozytywistycznych ujęciach prawa, które akcentują dominującą rolę wykładni językowej oraz wyraźną linię demarkacyjną między rolą sądów a rolą prawodawcy w systemie prawa. W tym

W takim kontekście postuluje się wstrzeźliwość Trybunału w wydawaniu tzw. orzeczeń wykładniczych, zważywszy na kształtowanie jego prawidłowych relacji z ustawodawcą i sądami⁴⁷. Jednocześnie zauważa się jednak, że odwoływanie się do wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją może służyć ochronie konstytucyjnych praw człowieka. Realizacja tego celu może wymagać odejścia od sędziowskiej powściągliwości⁴⁸. Trybunał Konstytucyjny dzięki omawianej metodzie wykładni może ustalić znaczenie ustawy, które jego zdaniem w optymalny sposób gwarantuje realizację konstytucyjnych praw jednostki⁴⁹. W takim kontekście konkluduje się, że postulat wstrzeźliwego dokonywania wykładni ustaw z konstytucją nie jest postulatem jednoznacznym⁵⁰.

Nawiązania do dyrektyw językowych wykładni w kontekście granic wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją można także odnaleźć w orzecznictwie TK. W wyroku z 12 stycznia 2000 r., P 11/98, Trybunał Konstytucyjny, przywołując orzecznictwo NSA, stwierdził, że „[c]hoć interpretacja przyjęta przez NSA jest niewątpliwie bliższa realizacji konstytucyjnego nakazu ochrony własności, to jednak argumentacja aksjologiczna nie może zastępować logiczno-językowych reguł wykładni [...]. Trybunał Konstytucyjny przypomina, że istnieją granice posługiwania się techniką wykładni ustawy w zgodzie z konstytucją. Choć zawsze należy podejmować próby zastosowania tej techniki dla usunięcia wątpliwości co do zgodności ustawy z konstytucją, to jednak, gdy «przepis jest sformułowany zbyt szeroko, to należy go zmienić, a nie korygować w drodze wyjaśnień» (uchwała NSA z 20 kwietnia 1998 r., FPS 4/98, ONSA 1998, nr 3, s. 93), a «w państwie prawa nie można dokonywać wykładni, która byłaby sprzeczna z [językowym]

miejsu można jedynie zasygnalizować, że założenia te mogą być jednak poddawane dyskusji, w tym zwłaszcza w świetle współczesnych ujęć teorii interpretacji kwestionujących w szczególności pierwszeństwo wykładni językowej. Por. szerzej na ten temat uwagi odnośnie do reguł wykładni zawarte w pkt IV.4.3.2 oraz IV.6.3 w kontekście rekonstrukcji treści i granic obowiązku wykładni zgodnej.

⁴⁷ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 219.

⁴⁸ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 219–220.

⁴⁹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 220.

⁵⁰ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 220. Uwaga ta sygnalizuje zagadnienie o zasadniczej wadze w kontekście praktyki sądów konstytucyjnych, tj. kwestię znaczenia ochrony praw jednostki w orzecznictwie sądu konstytucyjnego dla określania relacji z prawodawcą. Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 223 i zawarte tam odniesienia do praktyki niemieckiej.

sensem. Formuła słowna jest bowiem granicą wszelkiego dopuszczalnego sensu» (wyrok NSA z 23 września 1997 r., I SA/Ka 391/96, CBOSA)”. Mniej jednoznaczne było orzeczenie TK z 3 grudnia 1996 r., K 25/95, w którym wskazał on, że wykładnia zgodna z konstytucją jest dopuszczalna i konieczna, „gdy pozwalają na to ugruntowane reguły wykładni odniesione do brzmienia właściwych przepisów”⁵¹. W wyroku z 10 lipca 2000 r., SK 12/99, TK podtrzymał stanowisko wyrażone we wcześniejszym orzecznictwie, w którym stwierdził, iż „jeżeli na gruncie wykładni językowej możliwe jest różne rozumienie treści normy, to należy przyjmować taki rezultat wykładni, który zapewnia zgodność z zasadami konstytucyjnymi”. W wyroku z 8 maja 2000 r., SK 22/99, TK wskazał, że problem oceny konstytucyjności przepisu ustawy wiąże się ściśle z jego wykładnią; podstawową kwestią jest przy tym odpowiedź na pytanie, „czy zaskarżony przepis jest jednoznaczny, a jeśli nie, czy na gruncie wykładni językowej możliwy jest wybór takiego rozumienia, które jest zgodne z konstytucją [...]”. W sytuacji niejednoznacznego brzmienia przepisu, kiedy wykładnia językowa może prowadzić do rozbieżnych wniosków, konieczne jest poszukiwanie interpretacji, która pozwoli na uzgodnienie treści przepisu z konstytucją”. W wyroku z 19 lutego 2003 r., P 11/02, w kontekście oceny przepisu kodeksu postępowania cywilnego w świetle konstytucyjnych standardów prawa do sądu, TK stwierdził, iż w swoim orzecznictwie wielokrotnie przypominał, że „jeżeli językowe sformułowanie badanego przepisu pozwala na ustalenie takiego rozumienia tego przepisu, które pozwoli na uznanie jego zgodności z Konstytucją, to nie ma bezwzględnej konieczności orzekania, że przepis taki jest niezgodny z Konstytucją”. W powołanej sprawie TK zaznaczył jednak „że stosowanie techniki wykładni ustaw w zgodzie z Konstytucją ma swoje granice. Technika ta nie ma zastosowania w sytuacji, w której ustawa nie spełnia wymogu określoności regulacji prawnych dotyczących podstawowych praw jednostki”.

Takie ujęcia wydają się sugerować, że granice wykładni zgodnej z konstytucją Trybunał postrzega przez pryzmat wykładni językowej. Kluczowe pozostaje pytanie, czy granica wykładni zgodnej z konstytucją postrzegana jest w taki sposób, że wykładnia prawa „zatrzymuje się” tam, gdzie uzyskuje jednoznaczność na gruncie językowych dyrektyw wykładni, czy też w taki sposób, iż znaczenie wykładanej nor-

⁵¹ Por. także wyroki TK z 24 lutego 1997 r., K 19/96, oraz z 5 stycznia 1999 r., K 27/98.

my – ustalane nie tylko na gruncie językowych dyrektyw wykładni, lecz także przy zastosowaniu wykładni systemowej i funkcjonalnej – musi mieścić się w możliwym znaczeniu językowym wykładanej normy prawnej (innymi słowy, wnioski formułowane na podstawie wykładni systemowej i funkcjonalnej nie mogą wykraczać poza granice wyznaczone przez językowe dyrektywy wykładni)⁵². W świetle orzecznictwa TK trudno, jak się wydaje, o sformułowanie w tym względzie jednoznacznej odpowiedzi. Wątpliwości potęgują także te orzeczenia, w których TK wyraźnie podważał pierwszeństwo wykładni językowej, stwierdzając: „wykładnia językowa [...] ustąpić musi wykładni systemowej i funkcjonalnej, te tylko bowiem metody wykładni prowadzą w tym przypadku do wyniku zgodnego z konstytucją”⁵³.

W omawianym kontekście należy zaznaczyć, że także orzecznictwo sądów nie pozostaje tu konsekwentne. Można wskazać orzeczenia, w których sąd postrzegał granice wykładni zgodnej z konstytucją, odwołując się do rezultatu wykładni uzyskanego na gruncie językowych dyrektyw wykładni, jak i takie orzeczenia, w których nie poprzestawał – w świetle nakazu wykładni zgodnej z konstytucją – na zastosowaniu dyrektyw językowych⁵⁴. W doktrynie zaznacza się w omawianym kontekście, że problem wyznaczenia granic wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją, z czym wiąże się kwestia rozróżnienia między orzeczeniami dopuszczalnymi a niedopuszczalnymi, tj. o charakterze prawotwórczym, to największa trudność, jaką można wskazać na gruncie omawianej problematyki⁵⁵.

⁵² Por. w tym kontekście rozważania odnośnie do pierwszeństwa wykładni językowej w polskiej praktyce i teorii prawa, pkt IV.6.3.3.

⁵³ Por. wyrok TK z 8 marca 2000 r., Pp 1/99.

⁵⁴ Por. np. uchwałę NSA z 29 maja 2000 r., FPS 2/00 oraz wyrok SN z 25 lutego 1998 r., III RN 117/97 z glosą aprobowaną R. Mastalskiego, OSP 1999, z. 4, poz. 75 – omawiane w: P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 333–334; postanowienie SN z 3 lutego 2000 r., III RN 195/99 oraz postanowienie SN z 20 maja 2002 r., I PKN 502/01, omawiane w: P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 334–336. Por. także orzeczenia ilustrujące rozbieżności w rozumieniu (granic) wykładni w zgodzie z konstytucją (wykładni prokonstytucyjnej) powoływane we wniosku Pierwszego Prezesa SN z 19 kwietnia 2012 r., BSA II-4410-3/12, o rozstrzygnięciu przez skład siedmiu sędziów SN rozbieżności w wykładni prawa.

⁵⁵ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 340–341. Powoływany autor wskazuje tu, że „problem dopuszczalnego zakresu wykładni ustaw w zgodzie z Konstytucją jest trudny do jednoznacznego rozwiązania na płaszczyźnie teorii wykładni prawa. Nieunikniona jest sporność szeregu reguł wykładni, która przekłada się na trudności występujące w orzecznictwie”. Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 340. Odnosząc się do takiej uwagi można poczynić spostrzeżenie, że występujące w praktyce i doktrynie rozbieżności co do

Obok granic wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją nawiązujących do reguł wykładni, w orzecnictwie TK można wskazać także inne ograniczenia dotyczące omawianej metody wykładni. W wyroku z 12 stycznia 2000 r., P 11/98, TK wskazał w szczególności na taką praktykę stosowania ustawy, która narusza podstawowe prawa i wolności jednostki. W opinii TK wyznacza ona granice posługiwania się techniką wykładni w zgodzie z konstytucją, w takiej bowiem sytuacji „konieczne może okazać się orzeczenie niekonstytucyjności ustawy, bo ustawa sformułowana w sposób na tyle niepełny lub nieprecyzyjny, że pozwala to na nadawanie jej praktycznego kształtu kolidującego z konstytucją, nie odpowiada konstytucyjnym wymaganiom stanowienia prawa”⁵⁶.

W świetle orzecnictwa TK można także wskazać na zasadnicze funkcje, jakie wykładnia w zgodzie z konstytucją pełni w systemie prawa. W kontekście wykładni w zgodzie z konstytucją dokonywanej przez sądy, prowadzi ona do takiej wykładni norm aktów normatywnych, która zapewnia systemową spójność w porządku prawnym. Ponadto wykładnia w zgodzie z konstytucją może stanowić instrument służący jak najpełniejszej realizacji norm konstytucyjnych⁵⁷. Przykłady takiego sposobu postrzegania funkcji wykładni w zgodzie z konstytucją można, jak się wydaje, wskazać także w orzecnictwie sądowym⁵⁸.

oceny granic wykładni w zgodzie z konstytucją w świetle reguł wykładni wynikają, jak się wydaje, przede wszystkim z okoliczności, że formułowane oceny wypowiediane są z punktu widzenia określonych założeń nawiązujących do danej teorii wykładni (które zwykle nie są wyartykułowane). W tym względzie należy odnotować, że paradygmaty wykładni przyjmowane w polskiej praktyce i doktrynie zdominowane są przez dwie koncepcje wykładni: koncepcję klaryfikacyjną i koncepcję derywacyjną. Każda z nich w różny sposób odnosi się do zasady pierwszeństwa wykładni językowej (por. szerzej pkt IV.6.3.3). Te różnice widoczne są, jak można argumentować, w wypowiedziach formułowanych wokół granic wykładni w zgodzie z konstytucją.

⁵⁶ Por. także L. Morawski, *Wykładnia w orzecnictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 172; P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 80–81 oraz wskazywane tam przykłady.

⁵⁷ Por. postanowienie TK z 1 czerwca 2010 r., P 38/09: „W orzecnictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazywano, że «Skład sądu, który ma wątpliwość co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, powinien w pierwszej kolejności we własnym zakresie zmierzać do jej wyjaśnienia, musi przy tym uwzględniać zasadę niesprzeczności systemu prawnego oraz zasadę nadrzędności Konstytucji. Normom powinien nadawać takie znaczenie, żeby nie były sprzeczne z Konstytucją i aby najlepiej realizowały normy konstytucyjne»”; por. także orzecznictwo cytowane w ww. postanowieniu.

⁵⁸ Por. wyroki SN z 19 października 2000 r., III CKN 866/98 oraz z 1 czerwca 2000 r., III RN 64/00; postanowienie SN z 9 września 1998 r., III RN 73/98 omawiane w: P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 331–333.

W tym kontekście w doktrynie zauważa się także pojawiające się tu trudności. Wskazuje się w szczególności, że odwołania do przepisów konstytucji, wyrażonych w nich praw jednostki, czy gwarantujących ich realizację zasad prawa mają niejednokrotnie charakter bardzo ogólny, sądy *a priori* uznają realizację konstytucyjnych wartości za pożądaną, nie dostrzegając trudności, jakie mogą się z tym wiązać, np. w związku z kolizją z innymi wartościami⁵⁹.

W kontekście funkcji, jaką wykładnia w zgodzie z konstytucją pełni w procesie kontroli konstytucyjności norm sprawowanej przez TK, podkreśla się jej rolę polegającą na „ratowaniu” przepisu przed stwierdzeniem jego niekonstytucyjności. Innymi słowy, ta metoda wykładni „pozwala uznać [przepisy] za zgodne z obowiązującymi normami konstytucyjnymi”⁶⁰. Wzorzec konstytucyjny jest tu podstawą podziału możliwych wykładni przepisu na dwie kategorie (zgodne i niezgodne z ustawą zasadniczą) i eliminacji jednej z nich⁶¹. W doktrynie zauważa się jednak, że w procesie kontroli konstytucyjności norm wykładnia w zgodzie z konstytucją ma nie tylko eliminować możliwość dokonania wykładni prowadzącej do niekonstytucyjności aktów normatywnych, lecz także służyć realizacji konstytucyjnych zasad, a przede wszystkim wzmacniać ochronę wolności i praw jednostki⁶².

Powyżej wskazano na występujące w literaturze niemieckiej rozróżnienie między wykładnią w zgodzie z konstytucją a tzw. wykładnią zorientowaną na konstytucję (czy też wykładnią „prokonstytucyjną”), którego echa można odnaleźć także w doktrynie polskiej. Należy jednak odnotować, że w praktyce polskiego TK trudno byłoby wskazać przykłady zastosowania takiego rozróżnienia. W praktyce polskiego sądu konstytucyjnego pojęcie „wykładnia w zgodzie z konstytucją” używane jest obok pojęcia „wykładnia prokonstytucyjna” – nie wydaje się przy tym, aby terminom tym TK nadawał inne znaczenie.

W świetle wyżej zaprezentowanych poglądów doktryny i orzecznictwa odnośnie do wykładni ustaw w zgodzie z konstytucją można poczynić konkluzję, że koncepcja ta nie jest wolna od kontrowersji i wątpliwości. Dotyczą one m.in. granic wykładni w zgodzie z konstytucją, analizowanych tak w kontekście reguł wykładni, jak i w kontekście

⁵⁹ Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 336–339 i wskazywane tam przykłady orzeczeń.

⁶⁰ Por. wyrok TK z 5 czerwca 2001 r., K 18/00.

⁶¹ Por. P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny...*, s. 81.

⁶² Por. P. Tuleja, *Stosowanie...*, s. 251. Jako przykład takiego ujęcia omawianej metody wykładni autor przytacza wyrok TK z 8 maja 2000 r., SK 22/99.

relacji sądu konstytucyjnego do prawodawcy i organów wymiaru sprawiedliwości. Wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją wykazuje też wiele cech swoistych, co ilustrowała analiza podstaw tej metody interpretacyjnej (odwołujących się m.in. do domniemania konstytucyjności ustaw), czy kontekstu, w jakim jest ona stosowana w praktyce sądu konstytucyjnego (chodzi tu w szczególności o jej powiązanie z hierarchiczną kontrolą norm dokonywaną w toku kontroli konstytucyjności prawa). Te swoistości, jak również wyżej zarysowane kontrowersje uzasadniają, jak się wydaje, konkluzję, iż omawiana metoda może być jedynie w ograniczonym stopniu punktem odniesienia dla rozważań wokół obowiązku wykładni zgodnej, w szczególności nie powinna stanowić tu źródła założeń przyjmowanych *a priori*.

Rozdział 2

Wykładnia prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym

Kolejną techniką wykładni, opartą zasadniczo na założeniu, że normy niższego rzędu powinny być wykładane w świetle norm wyższego rzędu, jest wykładnia prawa krajowego (w tym także przyjętego dla implementacji normy międzynarodowej) zgodnie z prawem międzynarodowym¹. Ta forma stosowania prawa międzynarodowego jest określana w doktrynie mianem pośredniego stosowania tego prawa². Jak się wskazuje: jeżeli w systemie prawa nie ma luki ani oczywistej sprzeczności pomiędzy normą międzynarodową a krajową, umowa międzynarodowa³ nie musi być stosowana bezpośrednio; wystarcza wówczas zapewnienie zgodności prawa krajowego z umową między-

¹ W doktrynie klasyfikuje się ją w ramach materialnego aspektu stosowania prawa międzynarodowego, obok dwóch innych sytuacji wyróżnianych w ramach tej kategorii, tj. sytuacji, gdy: 1) prawo międzynarodowe stosowane jest poprzez przyjęte na jego podstawie akty prawa wewnętrznego, bez względu na to, czy w tym samym czasie jest źródłem formalnym prawa krajowego (obowiązuje, czy też nie) – stosowane są wówczas w istocie akty prawa wewnętrznego; 2) prawo międzynarodowe stosowane jest dla rozstrzygnięcia konkretnej sytuacji prawnej. Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 539.

² Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 539; W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy wobec prawa międzynarodowego*, Warszawa 2001, s. 123; należy jednak zauważyć, że terminem tym określa się także inną z sytuacji wyróżnianą w ramach materialnego aspektu stosowania prawa międzynarodowego, tj. sytuację, gdy prawo międzynarodowe stosowane jest poprzez przyjęte na jego podstawie akty prawa wewnętrznego. Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy...*, s. 123.

³ Poniższe uwagi co do zasady będą się odnosić do najczęstszej sytuacji w ramach wykładni prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym, tj. do wykładni prawa krajowego zgodnie z umową międzynarodową.

narodową poprzez wykładnię istniejącej regulacji krajowej⁴. Stosowanie prawa międzynarodowego dla interpretacji normy prawa krajowego możliwe jest zatem wtedy, gdy w systemie prawa krajowego można wskazać normę prawną pozostającą w zakresie regulacji normy prawa międzynarodowego⁵.

W doktrynie wskazuje się, iż wykładnię prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym uznaje się za „dość powszechną” metodę służącą zapewnieniu zgodności prawa krajowego z prawem międzynarodowym⁶. Zaznacza się, że charakteryzuje ją duża elastyczność i niezależność od formalnej metody wprowadzania prawa międzynarodowego do prawa krajowego, a nawet od tego, czy prawo międzynarodowe zostało wprowadzone do systemu⁷. Wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym może być zatem stosowana także do umów w ogóle nieinkorporowanych do systemu prawa wewnętrznego⁸. Metoda ta jest stosowana zarówno do umów niesamowykonalnych, jak i samowykonalnych⁹.

Zważywszy na założenie, iż stosowanie prawa międzynarodowego dla interpretacji normy prawa krajowego zakłada istnienie regulacji krajowej „zbieżnej” z normą międzynarodową, metoda ta pozostaje szczególnie istotna w praktyce państw dualistycznych¹⁰. W literaturze jako przykład podaje się tu praktykę brytyjską. Jak się wskazuje, najwcześniej w praktyce brytyjskiej wypracowano zasady powoływania umów inkorporowanych¹¹. W sprawie *Salomon v. Commissioners of Customs and Excise* [1967] 2 QB 116 sędzia Diplock sformułował je w następujący sposób: „Jeżeli postanowienia ustawodawstwa są jasne i niedwuznaczne, muszą być stosowane bez względu na to, czy powodują wykonanie zobowiązań traktatowych zaciągniętych przez Jej Kró-

⁴ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy...*, s. 123.

⁵ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 539.

⁶ Tak W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 540.

⁷ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 540.

⁸ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 540.

⁹ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 540. Por. także A. Wyrozumska, *Formy zapewnienia skuteczności prawu międzynarodowemu w porządku krajowym* (w:) *Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym*, red. M. Kruk, Warszawa 1997, s. 80 oraz A. Nollkaemper: *The Role of National Courts in Inducing Compliance with International and European Law – A Comparison* (w:) *Compliance and the Enforcement of EU Law*, red. M. Cremona, Oxford 2012, s. 182.

¹⁰ Co do podziału na państwa dualistyczne i monistyczne por. A. Wyrozumska, *Formy zapewnienia...*, s. 63–71.

¹¹ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 541.

lewską Mość, czy też nie [...]. Jeżeli natomiast postanowienia ustawy są niejasne i można im nadać więcej niż jedno znaczenie, sam traktat staje się znaczący, albowiem istnieje domniemanie, że nie jest intencją parlamentu podjęcie takich działań, które stanowiłyby naruszenie prawa międzynarodowego [...] i jeśli jedno z możliwych znaczeń, które wynika z postanowień ustawy jest zgodne z zobowiązaniami traktatowymi [...] znaczenie to ma pierwszeństwo”¹². Odnośnie do zasad powoływania umów nieinkorporowanych w literaturze wskazuje się sprawę *Derbyshire County Council v. Times Newspapers Ltd.* [1992] 1 QB 770, w której podkreślono obowiązek sądu krajowego odwołania się do traktatów, gdy pojawia się wątpliwość dotycząca prawa krajowego, gdy prawo jest niejasne lub niewskazane jeszcze przez sąd apelacyjny¹³.

Wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym stosowana jest także w państwach monistycznych, gdzie, jak się zaznacza w literaturze przedmiotu, zagadnienie korzystania z traktatów *non-self-executing* przypomina kwestię stosowania traktatów nieinkorporowanych¹⁴. Tak w państwach monistycznych, jak i dualistycznych stosowanie traktatów w celu wykładni prawa krajowego rozciąga się na akty „okołotraktatowe”, co dotyczy np. wykładni umowy przez orzecznictwo międzynarodowe¹⁵.

Jak zauważa się w doktrynie, w prawie międzynarodowym publicznym trudno byłoby doszukiwać się tak „autorytatywnego” sformułowania obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym, jak miało to miejsce na gruncie prawa unijnego w odniesieniu do norm tego prawa¹⁶. Zauważa się jednak, że hierarchiczna nadrzędność prawa międzynarodowego, jak też konieczność

¹² Cytat za W. Czapliński, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 541.

¹³ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 541. Autorzy zaznaczają, że podobną tendencję można zauważyć w praktyce Australii, Nowej Zelandii i RPA. Por. W. Czapliński, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 541.

¹⁴ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 542. Por. także A. Wyrozumski, *Formy zapewnienia...*, s. 81 i cytowany tam T. Buergenthal, *Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National Law and International Law*, RCADI 1992, vol. 235, s. 363.

¹⁵ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 542.

¹⁶ Por. G. Betlem, A. Nollkaemper, *Giving Effect to Public International Law before Domestic Courts. A Comparative Analysis of the Practice of Consistent Interpretation*, EJIL 2003, nr 14, s. 574; A. Nollkaemper, *The Role of National Courts in Inducing Compliance with International and European Law – A Comparison* (w:) *Compliance and the Enforcement of EU Law*, red. M. Cremona, Oxford 2012, s. 183.

jego przestrzegania w praktyce stosowania prawa wydają się być wystarczająco akceptowane w praktyce sądów krajowych¹⁷. Jak się argumentuje, z praktyki stosowania wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym, jak też z generalnej zasady takiej wykładni traktatów, aby ich cel został osiągnięty, można wywieść ogólną zasadę interpretacyjną, zgodnie z którą sądy krajowe są – w zakresie swojej jurysdykcji – zobowiązane do wykładni prawa krajowego zgodnie z zobowiązaniami prawno-międzynarodowymi wiążącymi państwo¹⁸. Jednocześnie zwraca się uwagę, że na gruncie poszczególnych jurysdykcji istnieją różnice co do rozumienia omawianej konstrukcji prawnej¹⁹. Obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym jest różnie rekonstruowany, tak co do warunków jego zastosowania (np. w odniesieniu do wzorców wykładni), jak i zakresu kompetencji sądów krajowych dopuszczalnej w celu jego realizacji²⁰. Jak się zaznacza, w porównaniu z unijnym obowiązkiem wykładni zgodnej, w przypadku obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym, państwom pozostawiony jest szerszy zakres autonomii w określeniu uwarunkowań jego realizacji²¹. Inna jest także – w porównaniu z rolą TS w kontekście zapewniania

¹⁷ Por. G. Betlem, A. Nollkaemper, *Giving Effect...*, s. 574; A. Nollkaemper, *The Role...*, s. 183. W tej ostatniej pracy autor przytacza wiele przykładów stosowania wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym w różnych jurysdykcjach. Por. A. Nollkaemper, *The Role...*, s. 183–184.

¹⁸ Por. A. Nollkaemper, *The Role...*, s. 184. Dla uzasadnienia obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym autor przytacza także m.in.: orzeczenie Trybunału EFTA z 30 maja 2002 r. w sprawie *Karlsson*, E-4/01, pkt 28: „[...] it is inherent in the general objective of the EEA Agreement of establishing a dynamic and homogeneous market, in the ensuing emphasis on the judicial defence and enforcement of the rights of individuals, as well as in the public international law principle of effectiveness, that national courts will consider any relevant element of EEA law, whether implemented or not, when interpreting national law”; *General Comment nr 9 of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights on the domestic application of the Covenant* (UN Doc. A/CONF.39/27), pkt 15: „It is generally accepted that domestic law should be interpreted as far as possible in a way which conforms to a State’s international legal obligations. Thus, when a domestic decision maker is faced with a choice between an interpretation of domestic law that would place the State in breach of the Covenant and one that would enable the State to comply with the Covenant, international law requires the choice of the latter [...]” oraz stanowisko ETPC w sprawie *Jorgic v. Germany*, App nr 74613/01. Por. A. Nollkaemper, *The Role...*, s. 184–185.

¹⁹ Por. A. Nollkaemper, *The Role...*, s. 185.

²⁰ Por. A. Nollkaemper, *The Role...*, s. 185.

²¹ Por. G. Betlem, A. Nollkaemper, *Giving Effect...*, s. 575.

jednolitości wykładni prawa unijnego – rola sądów międzynarodowych w aspekcie stosowania prawa międzynarodowego na poziomie krajowym²².

Wykładnię prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym uznaje się przede wszystkim za metodę służącą zapewnianiu zgodności prawa krajowego z prawem międzynarodowym²³. Wskazuje się także na ten jej aspekt, który wiąże się zapewnianiem efektywności normy międzynarodowej²⁴, czy przyjęciem określonego standardu wynikającego z prawa międzynarodowego (jak ma to miejsce np. w przypadku ochrony praw człowieka)²⁵. Ta ostatnia funkcja pozostaje ściśle związana z zapewnianiem efektywności orzecznictwa sądów międzynarodowych²⁶.

Dla stosowania umów międzynarodowych w Polsce istotne znaczenie mają art. 9, 87, 91, 188 oraz art. 241 Konstytucji RP²⁷. W kontekście wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym zasadnicze znaczenie ma art. 9 Konstytucji RP. Artykuł 9 stanowi: „Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”, co w doktrynie interpretowane jest m.in. jako dyrektywa dla organów wewnętrznych państwa nakazująca obowiązek przestrzegania wiążącego RP prawa międzynarodowego tak na etapie tworzenia, jak i stosowania oraz wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym²⁸. Jak się zaznacza, dopiero wówczas,

²² Por. G. Betlem, A. Nollkaemper, *Giving Effect...*, s. 575. Por. także A. Nollkaemper, *The Role...*, s. 185. Odnośnie do porównania stosowania wykładni prawa krajowego w świetle prawa międzynarodowego i prawa wspólnotowego – zasadniczo w kontekście praktyki sądów holenderskich – por. G. Betlem, A. Nollkaemper, *Giving Effect...*, s. 569 i n.

²³ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 540; S. Prechal, *Directives...*, s. 181–182 i powoływane tam odniesienia do praktyki holenderskiej, brytyjskiej i francuskiej; G. Betlem, *The Doctrine...*, s. 398.

²⁴ Por. G. Betlem, A. Nollkaemper, *Giving Effect...*, s. 571.

²⁵ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 545.

²⁶ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 542.

²⁷ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 552.

²⁸ Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 552. Por. także W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy...*, s. 125; A. Wróbel, *Stosowanie prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej przez sądy RP* (w:) *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, red. K. Wójtowicz, Warszawa 2006, s. 217. Odnośnie do znaczenia art. 9 Konstytucji RP w kontekście źródeł prawa międzynarodowego por. A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe oraz prawo Unii Europejskiej a konstytucyjny system źródeł prawa* (w:) *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, red. K. Wójtowicz, Warszawa 2006, s. 32–38 i cytowaną tam literaturę.

gdy wykładnia ta nie da pożądanego rezultatu (tj. nie doprowadzi do „uzgodnienia” regulacji ustawy z regulacją umowy międzynarodowej), sąd może skorzystać z reguły pierwszeństwa przewidzianej w art. 91 ust. 2 Konstytucji RP²⁹. Odwołania do art. 9 jako podstawy wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym obecne są w orzecznictwie sądowym³⁰.

Polska praktyka sądowa dostarcza wielu przykładów realizacji przez sądy krajowe wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym³¹. Szczególnie widoczna jest tu praktyka wykładni prawa krajowego zgodnie z wiążącymi Polskę umowami międzynarodowymi z zakresu ochrony praw człowieka; na tym tle zasadnicze znaczenie ma kwestia zapewniania efektywności orzecznictwa ETPC. Praktyka sądowa w zakresie wykładni zgodnej z prawem międzynarodowym rodzi jednocześnie wiele problemów³² – szczególnie kontrowersyjne wydaje się zagadnienie zakresu i granic takiej wykładni. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, najbardziej przychylnie prawu międzynarodowemu są te podejścia, według których przepisy prawa krajowego nie mogą być interpretowane sprzecznie z prawem międzynarodowym³³, mniej zaś te, które uznają, że istnieją granice tej wykładni lub kwestionują jej dopuszczalność³⁴. Jak się zaznacza według stanowiska umiarkowanego, wykładnia zgodna z prawem międzynarodowym ma swoje granice w zakazie wykładni prawa krajowego

²⁹ Por. A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 217.

³⁰ Por. np. wyrok NSA z 26 sierpnia 1999, V SA 708/99 (omawiany w: W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy...*, s. 125–126); wyrok NSA z 24 stycznia 2000 r., V SA 906/99.

³¹ Por. liczne przykłady wskazywane w pracach: W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, s. 561; W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy...*, s. 123–126; L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie...*, s. 184–186.

³² Por. A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 207–220 w szerszym kontekście stosowania prawa międzynarodowego przez sądy.

³³ Por. A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 219–220 i cytowany tam wyrok NSA z 26 listopada 1991 r., II SA 937/91, w którym stwierdzono: „Nie jest dopuszczalna taka interpretacja jakiegokolwiek przepisu prawa, która by naruszała zagwarantowane konstytucyjnie prawa obywatelskie lub była sprzeczna z ratyfikowanymi przez Polskę aktami międzynarodowymi, a także pozostawała w sprzeczności z innymi przepisami obowiązujących ustaw”, oraz wyrok SN z 28 lipca 1993 r., WRN 91/93, w którym stwierdzono: „Interpretacja art. 270 § 1 k.k. nie może kolidować z ratyfikowanymi przez Polskę postanowieniami Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (m.in. art. 19 ust. 2) oraz Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (m.in. art. 9)”.

³⁴ Por. A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 219–220.

contra legem lub w odniesieniu jej wyłącznie do przepisów krajowych ustanowionych w celu wykonania zobowiązań międzynarodowych³⁵. Argumentuje się, że wykładnia prawa krajowego w świetle prawa międzynarodowego nie może prowadzić *de facto* do odmowy zastosowania przez sąd przepisu prawa krajowego³⁶.

W świetle powyższych uwag należy poczynić konkluzję, iż wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym wykazuje cechy swoiste (np. co do uzasadnienia normatywnego tej metody interpretacyjnej), nie jest też wolna od kontrowersji (dotyczących m.in. treści i granic obowiązków interpretacyjnych spoczywających na organach krajowych). Z tych względów uzasadniony wydaje się powyższy wniosek, że omawiana tu metoda interpretacyjna oraz jej analizy wypracowane w doktrynie jedynie w ograniczonym stopniu mogą być przydatne w kontekście rozważań dotyczących obowiązku wykładni zgodnej.

³⁵ Por. A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 219–220.

³⁶ Tak A. Wróbel, *Stosowanie prawa...*, s. 220.

Rozdział 3

Wykładnia prawa unijnego (prawa pochodnego) w zgodzie z prawem pierwotnym oraz prawem międzynarodowym

Zagadnienie wykładni prawa unijnego (prawa pochodnego) w zgodzie z prawem pierwotnym oraz prawem międzynarodowym stanowi część problematyki wykładni prawa unijnego¹. W świetle systematyki zaproponowanej w doktrynie przedmiotu² nakaz wykładni prawa unijnego zgodnie z prawem międzynarodowym należy uznać za zasadę wykładni prawa unijnego (obok zasady wykładni jednolitej oraz zasady wykładni efektywnej), zaś nakaz wykładni prawa pochodnego w zgodzie z prawem pierwotnym – za systemową dyrektywę wykładni³.

Odnosnie do zasady wykładni prawa unijnego zgodnie z prawem międzynarodowym w doktrynie wskazuje się, że oznacza ona, iż normy prawa unijnego powinny być interpretowane zgodnie z prawem międzynarodowym, a przynajmniej nie mogą być wykładane w sposób, który prowadzi do sprzeczności z wiążącym Unię Europejską i państwa członkowskie prawem międzynarodowym, umownym czy zwyczajowym⁴. Jak się zaznacza, zasada wykładni prawa unijnego zgodnie z prawem międzynarodowym jest refleksem związania UE tym prawem, w szczególności tego, że kompetencje UE muszą być

¹ Co do wykładni prawa unijnego por. uwagi w pkt IV.4.4.

² Por. C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, T. I, Warszawa 2000, s. 683–713 i zaproponowane tam wyróżnienie zasad wykładni prawa unijnego (uprzednio: wspólnotowego) oraz typologii jej metod.

³ C. Mik (*Europejskie...*, s. 692) pisze tu o wykładni „systematycznej (kontekstualnej)”.

⁴ Tak (odnosząc się jeszcze do „prawa wspólnotowego” i „Wspólnot Europejskich”) C. Mik, *Europejskie...*, s. 686.

wykonywane zgodnie z prawem międzynarodowym⁵. Wskazuje się, że obowiązek wykładni prawa unijnego zgodnie z prawem międzynarodowym jest logiczną konsekwencją zasady przestrzegania prawa międzynarodowego przez UE⁶. Jako przykład sytuacji, w której aktualizuje się zasada wykładni prawa unijnego zgodnie z prawem międzynarodowym w literaturze przedmiotu wskazuje się w szczególności sytuację, gdy materia regulowana pochodnym prawem unijnym dotyczy spraw unormowanych wiążącym UE prawem międzynarodowym⁷.

W tym kontekście w doktrynie zaznacza się, że Trybunał Sprawiedliwości w sposób jednoznaczny potwierdził obowiązek wykładni prawa pochodnego zgodnie z prawem międzynarodowym stosunkowo późno⁸. Przytacza się w tym względzie wyrok TS z 1996 r. w sprawie *Komisja v. RFN* (C-61/94), w którym TS stwierdził, że z zasady pierwszeństwa umów międzynarodowych zawartych przez Wspólnotę przed postanowieniami wtórnej legislacji wspólnotowej wynika, że przepisy prawa pochodnego powinny być tak dalece, jak jest to możliwe („so far as is possible”) interpretowane w zgodzie z tymi umowami⁹. Do obowiązku wykładni prawa pochodnego zgodnie z prawem

⁵ Tak C. Mik, *Europejskie...*, s. 686, powołując wyrok w sprawie *Poulsen* (C-286/90), pkt 9. Trybunał Sprawiedliwości stwierdził tam co następuje: „[...] it must be observed, first, that the European Community must respect international law in the exercise of its powers and that, consequently, Article 6 [of Regulation No 3094/86] must be interpreted, and its scope limited, in the light of the relevant rules of the international law of the sea”. Należy odnotować, że do tego stwierdzenia TS odwołał się ostatnio w wyroku w sprawie *Kadi i in.* (C-402/05 P–C-415/05 P), pkt 291.

⁶ Por. C. Mik, *Zasada przestrzegania prawa międzynarodowego przez Wspólnotę Europejską w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości i Sądu I Instancji* (w:) *Wymiar Sprawiedliwości w Unii Europejskiej*, red. C. Mik, Toruń 2001, s. 301. Należy odnotować, że zagadnienie przestrzegania prawa międzynarodowego przez UE zostało postawione w nowym świetle w konsekwencji wydania przez TS wyroku w sprawie *Kadi i in.* (C-402/05 P–C-415/05 P). Por. w szczególności pkt 306–308 tego wyroku.

⁷ Por. C. Mik, *Europejskie...*, s. 686.

⁸ Por. C. Mik, *Zasada przestrzegania...*, s. 301; C. Mik, *Wykładnia zgodna prawa krajowego z prawem Unii Europejskiej* (w:) *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, red. S. Wronkowska, Kraków 2005, s. 142. Odnotowuje się przy tym, że zapowiedź wyraźnego potwierdzenia wykładni prawa pochodnego zgodnie z prawem międzynarodowym zawarta była w (cytowanym wyżej) wyroku w sprawie *Poulsen* (C-286/90), gdzie TS orzekł, że przepisy rozporządzenia powinny być wykładane „so as to give it the greatest practical effect, within the limits of international law”. Por. C. Mik, *Zasada przestrzegania...*, s. 301.

⁹ Por. wyrok TS w sprawie *Komisja v. RFN* (C-61/94), pkt 52.

międzynarodowym TS odnosił się w dalszym orzecznictwie. W sprawie *Bettati* (C-341/95), powołując się na wyrok w sprawie *Komisja v. RFN* (C-61/94), Trybunał Sprawiedliwości stwierdził w szczególności, iż: „jest ustalonym prawem, że legislacja wspólnotowa powinna, tak dalece, jak jest to możliwe, być interpretowana zgodnie z prawem międzynarodowym, w szczególności, gdy jej przepisy zmierzają do zapewnienia skuteczności umowy międzynarodowej zawartej przez Wspólnotę”¹⁰. Do takiego sformułowania TS nawiązywał w swoim dalszym orzecznictwie¹¹.

Tak formułowany obowiązek wykładni oznacza, że odnosi się on do całego prawa pochodnego, w szczególności zaś do tych regulacji unijnych, które zmierzają do wykonania zobowiązań międzynarodowych¹². Wzorcem wykładni jest zaś całe prawo międzynarodowe wiążące UE, przy czym, jak się zaznacza, ze względów praktycznych najbardziej istotnym źródłem inspiracji interpretacyjnej są normy umów międzynarodowych i wiążących uchwał międzynarodowych (w tym normy rezolucji Rady Bezpieczeństwa)¹³. Co do treści obowiązku wykładni prawa pochodnego z prawem międzynarodowym – należy zauważyć, że nie został on sformułowany w sposób narzucający jego bezwzględny charakter¹⁴; formuła „tak dalece, jak jest to możliwe” sugerowała, iż TS uznaje granice tego obowiązku¹⁵. Uwagę zwraca także sformułowanie użyte przez TS w wyroku w sprawie *Bosphorus* (C-84/95), gdzie – odnosząc się do wykładni wspólnotowego rozpo-

¹⁰ Por. wyrok w sprawie *Bettati* (C-341/95), pkt 20.

¹¹ Por. np. wyrok w sprawie *Petrotub* (C-76/00 P), pkt 57; w sprawie *SGAE* (C-306/05), pkt 35; w sprawie *SCF* (C-135/10), pkt 51.

¹² Por. C. Mik, *Zasada przestrzegania...*, s. 302; C. Mik, *Wykładnia...*, s. 143.

¹³ Por. C. Mik, *Zasada przestrzegania...*, s. 302; C. Mik, *Wykładnia...*, s. 143, powołując wyroki TS w sprawie *Bosphorus* (C-84/95), pkt 11–18 oraz w sprawie *Ebony Maritime i Loten Navigation* (C-177/95), pkt 29–39. Por. także pkt 104 wyroku TS w sprawie *Bank Melli Iran v. Rada UE* (C-548/09 P) oraz powoływane tam orzecznictwo.

¹⁴ Por. C. Mik, *Zasada przestrzegania...*, s. 302–303; C. Mik, *Wykładnia...*, s. 143.

¹⁵ Należy tu jednocześnie odnotować pewną niespójność, jaka pojawia się w polskich wersjach omawianych wyroków w porównaniu do innych wersji językowych. W orzeczeniach w sprawach *SGAE* (C-306/05) oraz *SCF* (C-135/10) jest użyty termin „o ile to możliwe” – takie ujęcie wydaje się zbyt zawężające treść omawianego obowiązku w porównaniu z odpowiednim zwrotem użytym np. w wersji angielskiej: „so far as possible” (por. także zwrot użyty w wersji niemieckiej „nach Möglichkeit” i francuskiej „dans la mesure du possible”). Por. jednak zwrot: „najbardziej jak to możliwe” użyty w polskiej wersji wyroku TS w sprawie *Thomson Multimedia Sales Europe* (C-447/05–C-448/05), pkt 30.

rządzenia zgodnie z rezolucjami Rady Bezpieczeństwa – Trybunał wskazał na „brzmienie i cel” tych rezolucji jako wzorzec wykładni¹⁶. Do sformułowania tego TS nawiązywał w późniejszych wyrokach¹⁷. Jak wskazano powyżej, jako uzasadnienie obowiązku wykładni prawa pochodnego zgodnie z umowami międzynarodowymi zawartymi przez Wspólnotę TS powoływał zasadę pierwszeństwa takich umów przed postanowieniami wtórnej legislacji wspólnotowej. Takie stanowisko TS konsekwentnie potwierdzał w swoim orzecznictwie¹⁸.

Należy zaznaczyć, że szczególnym zagadnieniem w ramach obowiązku wykładni prawa pochodnego zgodnie z prawem międzynarodowym jest kwestia wykładni prawa pochodnego zgodnie z regulacjami WTO (uprzednio: GATT). Zważywszy na swoiste uwarunkowania zapewniania skuteczności regulacjom WTO (tj. restrykcyjne stanowisko TS w sprawie skutku bezpośredniego postanowień WTO), wykładnia prawa pochodnego zgodnie z regulacjami WTO (jak też wykładnia prawa krajowego zgodna z tymi regulacjami) zyskuje tu szczególnie istotne znaczenie jako instrument zwiększania skuteczności i jednolitości stosowania tych regulacji w UE i jej państwach członkowskich¹⁹. Należy odnotować, że Trybunał Sprawiedliwości wypowiadał się co do

¹⁶ Por. pkt 14 tego wyroku. Wyrok TS w sprawie *Bosphorus* (C-84/95) szczegółowo omawia C. Mik w: *Zasada przestrzegania...*, s. 305–306.

¹⁷ Por. wyrok TS w sprawie *Bank Mellī Iran v. Rada UE* (C-548/09 P), pkt 104 i powoływane tam wyroki w sprawach: *Ebony Maritime i Loten Navigation* (C-177/95), pkt 20; *Möllandorf i Möllandorf-Niehuus* (C-117/06), pkt 54; *Kadi i Al Barakaat International Foundation v. Rada i Komisja* (C-402/05 P–C-415/05 P), pkt 297; *M i in.* (C-340/08), pkt 45; *E i F* (C-550/09), pkt 72.

¹⁸ Por. wyrok w sprawie *Řízení Letového Provozu ČR* (C-335/05), pkt 16: „[...] it is settled case-law that the primacy of international agreements concluded by the Community over secondary Community legislation requires that the latter be interpreted, in so far as is possible, in conformity with those agreements” oraz powoływane tam wyroki TS w sprawach: *Komisja v. Republika Federalna Niemiec* (C-61/94) pkt 52; *Bellio Flli* (C-286/02), pkt 33; *Algemene Scheeps Agentuur Dordrecht* (C-311/04), pkt 25; *Thomson and Vestel France* (C-447/05–C-448/05), pkt 30. Por. także w nowszym orzecznictwie wyrok TS w sprawie *Soysal* (C-228/06), pkt 59 oraz *British Sky Broadcasting Group* (C-288/09 i C-289/09), pkt 83. Por. także J. Etienne, *Loyalty Towards International Law as a Constitutional Principle of EU Law?*, Jean Monnet Working Paper 2011, nr 3, s. 20; K. Lenaerts and P. van Nuffel, *Constitutional Law of the European Union*, London 2005, s. 741.

¹⁹ Więcej odnośnie do wykładni „przyjaznej postanowieniom WTO” jako mechanizmu mającego równoważyć odrzucenie przez TS skutku bezpośredniego norm WTO por. pkt IV.5.5.

obowiązku wykładni prawa pochodnego zgodnie z regulacjami WTO (uprzednio: GATT) w wielu swoich orzeczeniach²⁰.

Drugim z wyżej wskazanych kontekstów wykładni prawa unijnego jest wykładnia prawa pochodnego w świetle prawa pierwotnego UE. Trybunał Sprawiedliwości wielokrotnie wskazywał, że prawo pochodne należy interpretować w świetle przepisów traktatu. W sprawie *Komisja v. Rada* (218/82) wskazał, że w przypadku gdy brzmieniu wtórnej regulacji wspólnotowej można nadać więcej niż jedno znaczenie, preferowana powinna być taka interpretacja, która zapewnia zgodność tej regulacji z traktatem²¹. W wyroku w sprawie *Klensch* (201/85-202/85) TS uzupełniał takie stwierdzenie, wskazując, że taka wykładnia powinna dokonywać się „tak dalece, jak jest to możliwe” („as far as possible”)²².

Jako wzorce wykładni dla prawa pochodnego Trybunał Sprawiedliwości wskazywał także ogólne zasady prawa wspólnotowego (obecnie: unijnego)²³, w tym prawa podstawowe²⁴. W omawianym kontekście należy ponadto odnotować, że Trybunał odnosił się także do obowiązku wykładni rozporządzeń wykonawczych w świetle rozporządzeń podstawowych²⁵.

W doktrynie nakaz wykładni prawa pochodnego z prawem pierwotnym jest klasyfikowany jako dyrektywa wykładni systemowej („systematycznej”)²⁶, czy też „systemowo-aksjologicznej”²⁷. Można uznać,

²⁰ Por. m.in. wyroki TS w sprawach: *Monsanto Technology LLC* (C-428/08), pkt 72–73; *Merck Genéricos – Productos Farmacêuticos* (Case C-431/05), pkt 35; *Rízení Letového Provozu* (C-335/05), pkt 16; *Petrotub* (C-76/00), pkt 57.

²¹ Por. wyrok w sprawie *Komisja v. Rada* (218/82), pkt 15. Por. także wyrok TS w sprawie *Komisja v. RFN* (205/84), pkt 62.

²² Por. pkt 21 tego wyroku. Por. także wyrok TS w sprawie *Komisja v. RFN* (C-61/94), pkt 52.

²³ Por. wyrok w sprawach połączonych *Jean Neu* (C-90/90 i C-91/90), pkt 12; wyrok w sprawach połączonych *Alain Leroy, Yannick Chevalier-Delanoue and Virginia Joaquim Matos* (T-164/99, T-37/00 i T-38/00), pkt 80.

²⁴ Por. wyrok w sprawie *Rechnungshof* (C-465/00), pkt 68.

²⁵ Por. wyrok w sprawie *Internationaal Verhuis- en Transportbedrijf Jan de Lely BV* (C-161/08), pkt 38 oraz powoływane tam orzecznictwo.

²⁶ Por. C. Mik, *Europejskie...*, s. 692; M. Szuniewicz, *Interpretacja prawa wspólnotowego – metody i moc wiążąca wykładni ETS*, *Studia Prawnicze* 2006, nr 1, s. 44; J. Helios, W. Jedlecka, *Kilka uwag na temat wykładni prawa europejskiego*, *Radca Prawny* 2004, nr 2, s. 96.

²⁷ Por. A. Kalisz, *Wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego*, Warszawa 2007, s. 163. W takim ujęciu wskazuje się, że odwołania do kontekstu zwykle są związane z sięganiem także po argumentację pozasystemową – w orzecznictwie TS niejednokrotnie

że takie ujęcie oparte jest na założeniu o hierarchicznej relacji między prawem pochodnym a prawem pierwotnym. Można argumentować, że takie założenie zawarte jest *implicite* w orzeczeniach TS powołujących nakaz wykładni prawa pochodnego z prawem pierwotnym²⁸.

W omawianym kontekście należy odnotować, że – potwierdzając obowiązek wykładni prawa pochodnego zgodnie z prawem międzynarodowym, czy też obowiązek wykładni prawa pochodnego zgodnie z prawem pierwotnym – TS nie odwoływał się do obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem wspólnotowym²⁹. Podobnie, formułując obowiązek wykładni zgodnej, TS nie odnosił się do analogicznych konstrukcji prawnych, jak omawiane wyżej techniki interpretacyjne. Spostrzeżenie to wydaje się potwierdzać tezę o autonomiczności obowiązku wykładni zgodnej jako swoistej konstrukcji prawnej prawa unijnego oraz – jak wskazano powyżej – implikuje ostrożność w sięganiu do wskazanych koncepcji interpretacyjnych jako źródła założeń przyjmowanych *a priori* w odniesieniu do obowiązku wykładni zgodnej.

występują jednocześnie z argumentacjami celowościowo-funkcjonalnymi, stąd trudno jest uchwycić granicę, poza którą tak rozumiana wykładnia systemowa „przechodzi” w wykładnię celowościowo-funkcjonalną. Tak A. Kalisz, *Wykładnia...*, s. 164. Por. także M. Szuniewicz, *Interpretacja...*, s. 45.

²⁸ Por. np. wyrok TS w sprawie *Komisja v. RFN* (C-61/94), pkt 52.

²⁹ Można natomiast zauważyć, że potwierdzając obowiązek wykładni prawa pochodnego zgodnie z prawem międzynarodowym, TS poczynił analogię do obowiązku wykładni prawa pochodnego w świetle prawa pierwotnego. Por. wyrok TS w sprawie *Komisja v. RFN* (C-61/94), pkt 52 *in principio*.

Rozdział 4

Wykładnia zgodna – zarys koncepcji

Jak argumentowano w poprzedzającej części rozważań, wskazane powyżej techniki interpretacyjne ukształtowane w praktyce i doktrynie prawa krajowego, międzynarodowego oraz unijnego nie mogą stanowić paradygmatu dla rekonstrukcji i oceny obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem UE. Obowiązek wykładni zgodnej jest autonomiczną konstrukcją prawną prawa unijnego, wypracowaną w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości. Inaczej niż w przypadku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem międzynarodowym elementy konstrukcji prawnej obowiązku wykładni zgodnej (w tym m.in. podstawy, treść i wzorce wykładni) zostały w wysokim stopniu doprecyzowane, stopień autonomii sądów krajowych w ich rekonstrukcji pozostaje zatem istotnie odmienny. Inaczej niż w przypadku wykładni prawa krajowego zgodnie z konstytucją wykładnia zgodna nie dotyczy interpretacji norm jednego systemu prawnego, ale norm wywodzących się z dwóch różnych porządków prawnych (przedmiotem wykładni jest norma prawa krajowego, wzorcem norma prawa unijnego), a relacja tych norm pozostaje nierzadko przedmiotem kontrowersji¹. Analiza obowiązku wykładni zgodnej wymaga zatem odniesienia zarówno do prawa unijnego – orzecznictwa TS, gdzie zostały sformułowane zasadnicze elementy tej konstrukcji prawnej – jak i do ustaleń w zakresie reguł wykładni przyjętych na gruncie dogmatyki i praktyki prawa krajowego. Kwestiom tym będą poświęcone dalsze części tej pracy. W tym miejscu zostanie przedstawiony krótki zarys

¹ Dotyczy to w szczególności zasady pierwszeństwa prawa unijnego wobec norm konstytucyjnych państw członkowskich.